

e1 Ekonomické listy

01 | 2010

03	Recese české ekonomiky a její makroekonomické souvislosti
15	Reálná konvergence a její faktory
28	Nově v boji proti korupci? Index globální integrity
38	Inovace a životní prostředí

Úvodní slovo

Vážení přátelé a příznivci výstupů Centra ekonomických studií VŠEM o.p.s.,

počínaje dnešním dnem se Vám v e-mailu namísto již známého Bulletinu CES VŠEM několikrát do roka objeví naše Ekonomické listy. S bulletinem se loučíme neradi – za necelých 6 let vyšlo celkem 98 čísel – a ve své podobě sloužil k první prezentaci našich názorů a prvotních výstupů budoucích statí a příspěvků na konferencích, prezentaci informací z vědeckého života a recenzím. Tento formát, kde jedinými recenzenty článků byli sami výzkumní pracovníci Centra ekonomických studií, se však přežil.

Ekonomické listy mají ambici být recenzovaným, netištěným, elektronickým ekonomickým časopisem přinášejícím převážně výsledky bádání CES VŠEM, se snahou zařadit se na seznam recenzovaných časopisů. Tomu bude, nebo by alespoň měla, odpovídat nejen kvalita článků přispěvatelů, ale zároveň i úroveň recenzentů, kteří se budou rekrutovat z řad renomovaných odborníků.

Ekonomické listy budou k dispozici na www.ekonomicke.listy.cz, nebo je možno objednat jejich zaslání emailem na elisty@vsem.cz. Do budoucna počítáme i s vydáváním listů v anglické verzi, pro kterou již máme registrovanou doménu www.ekonomicke.listy.eu.

Milan Žák
Ředitel CES VŠEM

Obsah

Odborné statí

Recese české ekonomiky a její makroekonomické souvislosti	3
Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.	
Reálná konvergence a její faktory	15
Ing. Růžena Vintrová, DrSc.	
Nově v boji proti korupci? Index globální integrity	28
Bc. Anna Bajzíková, Prof. Ing. Milan Žák, CSc.	
Inovace a životní prostředí	38
Bc. Petra Luňáčková, Doc. Ing. Karel Müller, CSc.	

Recese české ekonomiky a její makroekonomické souvislosti

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.

Příspěvek hodnotí vývoj české ekonomiky v krizovém roce 2009 v kontextu s předcházejícím obdobím a s využitím alternativních ukazatelů. Pozornost je věnována globální finanční krizi a světové hospodářské recesi, které silně ovlivnily značně otevřenou českou ekonomiku. Na straně nabídky se zkoumá příspěvek základních odvětví k růstu HDP. Analýza poptávky se věnuje výrazným změnám na straně poptávky, které se ukázaly být v době recese určující pro hloubku propadu HDP. Hodnocení makroekonomické stability je založeno na analýze vztahu domácí nabídky a domácí poptávky a národních úspor a domácích investic. Vnější rovnováha je hodnocena na základě obchodní bilance a měnící se struktury běžného účtu platební bilance, která je silně ovlivněna přímými zahraničními investicemi.

Propad ekonomické aktivity

V období po vzniku České republiky v roce 1993 byl rok 2009 z ekonomického hlediska nejhorší. V první polovině roku byla ekonomika v recesi a ve druhém pololetí došlo pouze k mírnému oživení ekonomické aktivity. Za celý rok 2009 činil reálný pokles HDP 4,2%. Zatímco v letech 2001–2008 česká ekonomika rostla podstatně rychleji než celek zemí EU (v ročním průměru o 4,3% proti 2% v EU), v roce 2009 byl propad HDP v ČR stejný jako v EU-27 a proces konvergence k ekonomické úrovni EU se tak zastavil. Negativní stránky recese se projevují především v rostoucí nezaměstnanosti, v silném nárůstu vládního deficitu a dluhu a v propadu investiční aktivity. Nepříznivý vývoj v těchto oblastech bude ovlivňovat vývoj české ekonomiky i v budoucích letech. Naproti tomu se výrazně snížila míra inflace a zlepšila se i vnější nerovnováha.

Rok 2008 a 2009 přinesl postupně stále větší zhoršování podmínek hospodářského vývoje. Ve vyspělých západních zemích finanční krize předcházela krizi reálné ekonomiky a vyspělé země se ve druhé polovině roku 2008 dostaly do recese. Pokles HDP nastal již ve druhém čtvrtletí 2008 a útlum ekonomické aktivity byl velmi silný v zemích eurozóny, na jejichž poptávce je závislý český vývoz. To se týká zejména Německa, kde mezičtvrtletní pokles HDP trval 4 čtvrtletí a za celý rok 2009 se HDP snížil o 5%. V důsledku toho se prudce snížila **zahraniční poptávka** a česká ekonomika byla zasažena silným vnějším poptávkovým šokem. Propad zahraniční poptávky se promítl do poklesu českých vývoznů zboží, jež se v posledním čtvrtletí 2008 snížily o 10,5% a v prvním pololetí 2009 o více než 19%.

V dalších dvou čtvrtletích se pokles postupně zmirňoval na 13% ve třetím a 2,4% ve čtvrtém čtvrtletí. Za celý rok 2009 vývozy reálně poklesly o 13,8%. V silně exportně orientované české ekonomice se výrazné snížení vývoznů muselo projevit v poklesu průmyslové produkce, zejména ve zpracovatelském průmyslu. **Průmyslová produkce** měřená indexem průmyslové produkce začala klesat v posledním čtvrtletí 2008 (proti stejnému období roku 2007 se snížila o 13,2%) a tento propad se prohloubil v první polovině roku 2009 (pokles o 19,1% v prvním čtvrtletí a o 18,5% ve druhém čtvrtletí). Ve třetím čtvrtletí se pokles průmyslové produkce zpomalil (-12,8%) a v posledním čtvrtletí činil již jen -2,1%. Za celý rok 2009 průmyslová produkce se propadla o 13,4%.

Finanční krize na rozdíl od většiny vyspělých západních zemí nepředcházela recesi české ekonomiky. **Finanční systém** se sice nedostal do krize, ale podmínky na finančním trhu se zhoršily. Propojení českých bank se zahraničními zvýšilo obavy o možných

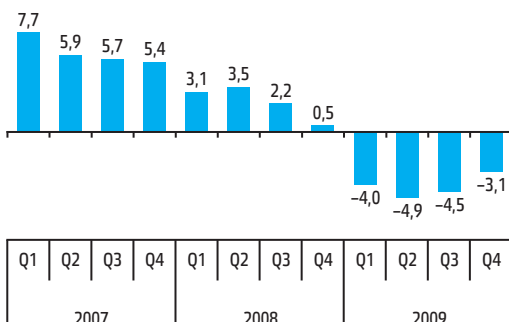
potíží některých bankovních institucí a zhoršená situace v reálné ekonomice vedla k opatrnosti při poskytování úvěrů domácnostem a podnikům. Finanční systém v ČR však zůstal v relativně dobré kondici (dostatek likvidity, nízký podíl nesplácených úvěrů, málo úvěrů v cizích měnách, vysoká ziskovost), avšak přetrvává nejistota ohledně vývoje světové a české ekonomiky. Růst úvěrů poskytovaných soukromému sektoru, který dosahoval téměř 20% roční dynamiky v letech 2005–2008, se v důsledku poklesu poptávky po úvěrech a zpřísnění úvěrových standardů v roce 2009 téměř zastavil. Zvýšená nedůvěra a zhoršená očekávání spotřebitelů, výrobců i investorů poznamenala fungování finančního sektoru, který na rozdíl od předchozích let nevytváří dostatečně příznivé podmínky pro oživení české ekonomiky, a to i přes to, že centrální úroková míra se dostala na historicky nejnižší úroveň (1 %).

V průběhu roku 2008 se výrazně snižovala tempa ekonomického růstu a vývoj ve čtvrtém čtvrtletí roku 2008 a v prvním pololetí 2009 ukázal podstatnou změnu tendencí vývoje (prudký pokles průmyslové produkce, vývozu a investic a s tím spojené silné snížení reálného HDP). Růst HDP za celý rok 2008 dosáhl 2,5%, což je méně než poloviční tempo růstu proti roku 2007. K silnému zpomalení růstu došlo ve čtvrtém čtvrtletí 2008 (meziroční růst o 0,5%, ale mezičtvrtletní pokles o 0,7 %). Produkční výkonnost české ekonomiky však silně klesala v průběhu roku 2009, kdy se HDP reálně meziročně snižoval o 4; 4,9; 4,5 a 3,1 % v jednotlivých čtvrtletích¹ (viz obrázek 1).

Mezičtvrtletní údaje zaznamenávají pokles HDP v posledním čtvrtletí roku 2008 o 0,7%, což spolu s podstatně hlubším poklesem o 4,1% v prvním čtvrtletí a mírným poklesem ve druhém čtvrtletí roku 2009 (-0,3%) ukazuje, že se česká ekonomika dostala do recese.² Pozitivní změna trendu nastala ve třetím a čtvrtém čtvrtletí 2009, kdy HDP vzrostl o 0,6 a 0,7%, což naznačuje počátek stabilizace české ekonomiky. Přetrvávají však rizika budoucího vývoje, jako je závislost na vývoji světové ekonomiky a zahraniční poptávce,

slabost finančního systému, nadměrné schodky veřejných financí, vysoká míra nezaměstnanosti a silný propad investiční aktivity.

Obrázek 1 ▶
Reálný meziroční růst HDP v ČR (v %)

Pramen: ČSÚ, čtvrtletní národní účty (březen 2010).

V mezinárodním srovnání česká ekonomika růstovou dynamikou 2,5% v roce 2008 předstihla ekonomický růst zemí EU-27 (0,8%) a proces reálné konvergence (přibližování se k průměrné úrovni důchodu na 1 obyvatele v zemích EU) pokračoval mírnějším tempem než v předchozích letech. Podle odhadů EUROSTATu z prosince 2009 dosáhl v roce 2007 a 2008 český HDP na 1 obyvatele v paritě kupního standardu 80,1 a 80,4% úrovně zemí EU-27.

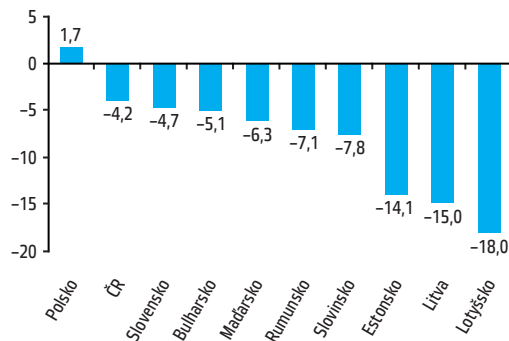
V roce 2009 byl pokles HDP v ČR stejný jako v EU-27 (4,2%). Naproti tomu pokles v ostatních zemích střední a východní Evropy byl daleko silnější. Maďarsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko prošly podstatně silnější recesí a pobaltské státy zaznamenaly dramatický propad HDP (viz obrázek 2). Průběh recese byl většinou časově podobný s výjimkou pobaltských zemí, kde recese začala dříve a byla daleko hlubší. Jedinou zemí s kladným růstem bylo Polsko, které pro svůj velký vnitřní trh nebylo tak silně zasaženo poklesem zahraniční poptávky.

1 Čtvrtletní údaje o reálném růstu HDP a jeho složek jsou počítány z údajů očištěných o sezónní vlivy a nestejný počet pracovních dní.

2 Za recesi se pokládá mezičtvrtletní pokles HDP nejméně ve dvou po sobě následujících čtvrtletích. Z tohoto hlediska je důležitý mezičtvrtletní pokles ve 4. čtvrtletí a nikoliv meziroční růst ve stejném období. Je to z toho důvodu, že indexy růstu HDP proti stejnému období předcházejícího roku zaznamenávají důležité změny ve vývoji ekonomiky s určitým zpožděním, zatímco mezičtvrtletní údaje zaznamenávají změnu trendu dříve. To v případě zlomů ve vývoji ekonomiky hraje důležitou roli.

Obrázek 2 ▶

Reálná změna HDP v roce 2009 v nových členských zemích EU ze střední a východní Evropy (v %)

Pramen: EUROSTAT, National Accounts (duben 2010).

Zatímco ve struktuře ekonomické aktivity na straně **nabídky** byl v roce 2008 klíčový pozitivní příspěvek průmyslu, v roce 2009 se situace dramaticky mění a celý propad hrubé přidané hodnoty (HPH) o 4,4 % v roce 2009 je možné připisat na straně zdrojů průmyslu. Odvětví služeb snižovala HPH v národním hospodářství o 0,9 %.

Na straně **poptávky** byl růst v roce 2008 tažen růstem soukromé a veřejné spotřeby (příspěvek 1,9 p.b.). Pozitivně působil i čistý vývoz, který přidal k růstu HDP 1,3 p.b. Naproti tomu tvorba hrubého kapitálu působila již retardačně a HDP snižovala. V roce 2009 pokračoval pozitivní růst veřejné spotřeby, který zmírnil hloubku recese a přidal k růstu HDP 1,9 p.b. Naopak prudce poklesla hrubá tvorba kapitálu, zejména zásob, která snižovala HDP o 4,5 p.b. (z toho tvorba hrubého fixního kapitálu snížila HDP o 2 p.b. a změna zásob o 2,5 p.b.). K výrazné změně došlo ve vývoji soukromé spotřeby, která v roce 2008 byla na straně poptávky hlavním tahounem růstu (příspěvek 1,6 p.b.), avšak v roce 2009 soukromá spotřeba prakticky stagnovala a nepatrně snížila růst HDP (o 0,1 p.b.). Měnil se i vliv zahraničního obchodu, který v předchozích pěti letech významným způsobem urychloval ekonomický růst, zatímco v roce 2009 působil již retardačně (-0,4 p.b.).

Prognózy vývoje české ekonomiky na rok 2010 jsou v situaci rychle se měnících podmínek obtížné. Většinou se očekává přechod ze záporných hodnot růstu do nízkých, nicméně však pozitivních hodnot. Listopadová prognóza ČNB předpokládá zvýšení HDP v roce 2010 o 1,4 % a lednová predikce Ministerstva financí odhaduje růst v roce 2010 o 1,5 %. Skutečný vývoj bude však záviset na mnoha faktorech – na vývoji světové ekonomiky (zejména v zemích EU, které jsou hlavními obchodními partnery ČR), na fungování finančního systému (především na zlepšení toku úvěrů), na fiskální politice (její působení bude spíše restriktivní na rozdíl od politiky podpory růstu v roce 2009), na chování domácností (možný růst míry úspor a omezení spotřebních výdajů v souvislosti s růstem nezaměstnanosti a pomalým růstem mezd) či na investiční aktivitě podniků (obnova zásob a vzrůst důvěry ve vývoj domácí ekonomiky). Není proto možné vyloučit nerovnoměrnost vývoje a dočasný pokles výroby. V každém případě po vysoké dynamice v letech 2005–2007 (průměrný roční růst HDP o 6,4 %) se česká ekonomika dostala do recese a v letech 2008–2011 je možné očekávat průměrný roční růst HDP pohybující se kolem nuly.

Alternativní ukazatele ekonomické výkonnosti

Vedle tradičního ukazatele ekonomické výkonnosti, kterým je HDP (resp. HDP na obyvatele), je pro úplnější a objektivnější obraz o vývoji ekonomiky žádoucí analyzovat i vývoj dalších ukazatelů ze systému národních účtů. V případě malé otevřené ekonomiky nabývá na významu čistý odliv prvotních důchodů do zahraničí a ztráty či přínosy plynoucí ze změn směnných relací v zahraničním obchodě. Význam těchto procesů spojených především s přílivem přímých zahraničních investic a přeshraničním pohybem pracovních sil vyjadřují ukazatele hrubého národního důchodu (HND) a reálného hrubého domácího důchodu (RHDD).

Hrubý národní důchod v důsledku čistého odlivu prvotních důchodů do zahraničí ve formě mezd, repatriovaných a reinvestovaných zisků a úroků je v posledních pěti letech téměř o 6 % nižší než HDP.

Česká republika spolu s Maďarskem patří po Irsku a Lucembursku k zemím s největším odlivem prvotních důchodů. Ztráta důchodu v procesu prvotního rozdělení má reálné dopady na ekonomiku. Pomalejší růst HND se negativně projevuje v růstu národního disponibilního důchodu, který podmiňuje růst konečné spotřeby a vytváření úspor, z nichž se hrají investice.

Reálný hrubý domácí důchod rezidentů (RHDD)³ je ovlivněn nejen objemem výroby měřeným HDP ve stálých cenách, ale také poměrem, za který se obchoduje při vývozu a dovozu ve vztahu k nerezidentům, tj. **směnnými relacemi**. Na rozdíl od ukazatele HDP ukazuje změnu v tvorbě reálného důchodu, která ovlivňuje bezprostředněji reálný růst spotřeby a investic.

Tabulka 1 ▶
Růst HDP a reálného hrubého domácího důchodu (v %, stálé ceny předchozího roku)

	2005	2006	2007	2008	2009
HDP	6,4	7,0	6,1	2,3	-4,1
RHDD	5,0	5,8	7,1	1,2	-2,6
Rozdíl	-1,4	-1,2	1,0	-1,1	1,5

Poznámka: Rozdíl je uveden v procentních bodech.
Pramen: ČSÚ, čtvrtletní národní účty (březen 2010).

Vliv změn směnných relací vyplývá ze skutečnosti, že ceny vývozu a dovozu se mění nestejným tempem. V případě, že ceny vývozu rostou rychleji než ceny dovozu, nebo ceny vývozu klesají pomaleji než ceny dovozu, dochází k příznivému vývoji a změny směnných relací znamenají přínosy v podobě reálného důchodu. Jednoduchým příkladem je zvýšení cen ropy, které pro producenty a vývozce znamená dodatečný reálný důchod, který zemím produkujícím ropu umožňuje zvyšovat spotřebu a investice nebo vytvářet dodatečné úspory. V opačné změně směnných relací dochází ke ztrátám reálného důchodu.

Interpretace ukazatele RHDD a vlivu změn směnných relací bývá rozdílná. Tak např. ČSÚ v publikaci

„Vývoj české ekonomiky v 1. až 4. čtvrtletí 2009“ (kód publikace 1109-09, březen 2010) uvádí, že v roce 2009 došlo ke značnému zhodnocení české národní práce při zbožových operacích a transakcích ve službách na zahraničních trzích a obchodní zisk ze změn směnných relací činil 61,8 mld. Kč a hrubý domácí důchod se snížil pouze o 2,6 %, tedy méně než HDP. Ministerstvo financí ve svých Makroekonomických predikcích má za to, že změna RHDD odráží důchodovou situaci české ekonomiky (viz Makroekonomická predikce České republiky z ledna 2010, s. 21). Změny směnných relací a z nich vyplývající přínosy či ztráty reálného důchodu však mají řadu různorodých příčin (kvalitativní a strukturální změny vývozu a dovozu, kurzové vlivy, značné výkyvy ve vývoji světových cen surovin, energie a potravin, změny ve vývoji domácí a zahraniční poptávky). Proto podléhají velkým výkyvům a nelze je vždy jednoznačně hodnotit. Vyjadřují pouze skutečnost, že ceny zahraničního obchodu se vyvíjely příznivě nebo nepříznivě a v důsledku toho buď zvýšily nebo snížily reálný důchod. Stanovit správnou diagnózu tohoto vývoje však vyžaduje podrobnější zkoumání faktorů, které změny směnných relací ovlivňují.

Trend příznivého vývoje směnných relací, který až do roku 2004 převažoval a přilepšoval tak české ekonomice, se od roku 2005 mění. V letech 2005 a 2006 činila ztráta ze změn směnných relací 36,7 a 29,6 mld. Kč. Po pozitivním vývoji směnných relací v roce 2007 došlo v roce 2008 k jejich značnému zhoršení v důsledku prudkého růstu světových cen komodit. Ztráta ze změn směnných relací v roce 2008 dosáhla 45,6 mld. Kč. Reálný hrubý domácí důchod vzrostl pouze o 1,2 % proti 2,3 % růstu HDP (viz tabulka 1). Rok 2009 přinesl opět velkou změnu ve vývoji směnných relací, které se vyvíjely velmi příznivě. Přínosy ze změn směnných relací dosáhly 61,8 mld. Kč a zmírnily tak pokles HDP o 1,5 p.b. Podle ukazatele RHDD nebyl propad české ekonomiky v roce 2009 tak hrozivý jako podle ukazatele HDP.

3 RHDD se vypočte tak, že k HDP ve stálých cenách jsou připočteny či od něho odečteny tzv. přínosy nebo ztráty z obchodu. Změny směnných relací ovlivňují nejen vývoj ukazatele reálného domácího důchodu, ale i saldo zahraničního obchodu a makroekonomickou rovnováhu.

Tabulka 2 ▶

Růst HPH podle odvětví v ČR (roční růst v % ve srovnatelných cenách)

	2005	2006	2007	2008	2009
Zemědělství	11,0	-15,6	-11,7	5,2	49,3
Průmysl	10,0	14,0	7,3	7,3	-14,5
Dobývání ner. sur.	-12,3	1,4	-5,1	-1,5	-22,2
Zprac. průmysl	12,2	15,3	9,2	7,2	-14,7
Výr. a rozvod elek.	2,9	9,7	-0,4	9,9	-11,4
Stavebnictví	-1,1	7,1	4,7	-0,1	1,1
Služby	5,4	5,7	6,0	1,2	-2,1
HPH celkem	6,6	7,8	5,9	3,2	-4,4

Poznámka: HPH v základních cenách se liší od HDP o daně z produktů a dotace na produkty.

Pramen: ČSÚ, čtvrtletní národní účty (březen 2010).

Strukturální změny

Pro rychlý růst české ekonomiky v posledních letech měl klíčový význam **průmysl**. Jeho podíl na tvorbě hrubé přidané hodnoty (HPH) v celém národním hospodářství je nejvyšší ze všech zemí EU. To je dáno historickým vývojem a postavením země v mezinárodní dělbě práce. Tento vývoj souvisel s probíhající restrukturalizací průmyslu spojenou s vlastnickými změnami a rostoucí úlohou soukromých podniků pod zahraniční kontrolou, které se vyznačují vyšší výkonností a schopností prosazovat se na náročných zahraničních trzích. Růst HPH průmyslu v ČR v letech 2004–2008 v ročním průměru 10,1 % výsoce převýšil průměr zemí EU.

V roce 2009 se nabídková strana ekonomiky výrazně mění. Vysoký růst průmyslu z let 2005–2008 je již minulostí a v průběhu roku 2009 HPH průmyslu prudce poklesla o 14,5 % (viz tabulka 2). Na tomto vývoji se podepsal velký pokles zahraniční poptávky, který v situaci značné otevřenosti české ekonomiky a exportní orientace zpracovatelského průmyslu se bezprostředně promítl do poklesu domácí produkce. Zemědělství dosáhlo ve srovnatelných

cenách předchozího roku neobvykle vysokou dynamiku a snižovalo tak propad HPH v národním hospodářství.⁴ Mírný růst HPH ve stavebnictví nepatrně zmírnil celkový pokles HPH. Služby jako celek zaznamenaly pokles HPH o 2,1 % a podílely se tak spolu s průmyslem na silné recesi české ekonomiky. Nicméně pokles HPH v odvětvích služeb byl výrazně nižší než pokles v průmyslu a potvrdilo se, že služby jsou odolnější na cyklické výkyvy ekonomiky a méně závislé na zahraniční poptávce. Největší pokles HPH postihl obchod (-8,1 %) a nemovitosti (-3 %). Naproti tomu silný růst si udrželo peněžnictví a pojišťovnictví (5,9 %) a pohostinství a ubytování (5,4).

Na sektorové úrovni nebyly strukturální změny české ekonomiky v posledních letech příliš výrazné a vyznačovaly se tendencí přibližovat se struktuře převažující v zemích EU. Pokračoval pokles podílu zemědělství na úroveň 2,3 % celkové HPH v roce 2009 (viz tabulka 3) a přiblížil se tak průměru EU-27 (1,8 % v roce 2008). Podíl průmyslu kolísal s celkově klesající tendencí a v roce 2009 se dostal na 30 % podíl celkové HPH. Význam stavebnictví se mírně zvýšil. Podíl služeb vzrostl na více než 60 %.

⁴ V zemědělství došlo k zajímavému vývoji. Hrubá přidaná hodnota počítaná v běžných cenách se snížila o 12,1 % (celková zemědělská produkce se snížila proti roku 2008 dokonce o 18 %), avšak ve srovnatelných cenách předchozího roku HPH vzrostla o 49,3 % a vytvořila tak pozitivní příspěvek k růstu celkové HPH v národním hospodářství ve výši 1,2 p.b. Příčinou tohoto paradoxu byl silný pokles cen zemědělských produktů (pokles deflátoru HPH v zemědělství činil více než 40 %).

Tabulka 3 ▶

Odvětvová struktura HPH v ČR (v %, b.c.)

	Zemědělství	Průmysl	Stavebnictví	Služby
2005	3,0	31,5	6,3	59,1
2006	2,6	32,0	6,3	59,1
2007	2,5	32,1	6,4	59,0
2008	2,5	31,0	6,6	59,9
2009	2,3	30,0	7,2	60,4

Pramen: ČSÚ, čtvrtletní národní účty (březen 2010).

Struktura české ekonomiky se v mezinárodním srovnání vyznačuje vysokým podílem průmyslu a relativně nízkým podílem služeb. V EU-27 dosáhl podíl služeb v roce 2008 v průměru 71,7 % se značnými rozdíly mezi zeměmi (od Lucemburska s 84,3 % po Rumunsko s 55,8 % následované právě Českou republikou). Nové členské země ze střední a východní Evropy mají nižší podíl služeb než je průměr EU-27 s výjimkou Lotyšska. Podíl průmyslu (včetně stavebnictví) byl v ČR v roce 2008 nejvyšší ze všech zemí EU (37,6 % oproti 26,5 % v EU-27). K příčinám této strukturální charakteristiky ČR patří dlouhodobá průmyslová tradice země a směřování přímých zahraničních investic. V mezinárodním srovnání hrají určitou úlohu i rozdílné cenové relace zemí. Cenová úroveň služeb v méně vyspělých zemích je zpravidla nižší, což snižuje jejich podíl v celkové HPH.

Zhoršení na trhu práce

Silná recese měla negativní dopady na zaměstnanost a **růst nezaměstnanosti** se stal vážným ekonomickým a sociálním problémem. Po letech relativně rychlého růstu zaměstnanosti (1,7 % průměrně ročně v letech 2005-2008), došlo v roce 2009 ke snížení celkové zaměstnanosti v národním hospodářství o 1,2 % (podle národních účtů). Mírně se snížila míra zaměstnanosti, avšak v mezinárodním srovnání Česká republika podle výsledků celoevropského výběrového šetření pracovních sil stále náleží mezi země s nadprůměrnou intenzitou zaměstnanosti obyvatel v produktivním věku 15–64 let (65,3 % v ČR proti

64,4 % v EU ve čtvrtém čtvrtletí 2009). Silný úbytek pracovních míst a celkových příjmů domácností vede k nižší spotřebě domácností a podlamuje ekonomický růst, zhoršuje splácení dluhů, zejména u hypoték, a zvyšuje tak ztráty bank a zhoršuje situaci na trhu nemovitostí.

V únoru 2010 **míra registrované nezaměstnanosti** (podle MPSV) se přiblížila k 10 % hranici (9,9 %). Proti stejnému měsíci předchozího roku se zvýšila o 2,5 procentního bodu a šlo o nejvyšší míru nezaměstnanosti v posledních letech. Podle definice ILO byla česká míra nezaměstnanosti v lednu 2010 ve výši 8,2 % (proti průměru EU-27 ve výši 9,5 %). 9 zemí zaznamenalo míru nezaměstnanosti vyšší než 10 % (Francie, Portugalsko, Maďarsko, Slovensko, Irsko, 3 pobaltské republiky a Španělsko). Nejvyšší míru nezaměstnanosti mělo Lotyšsko (22,9 %) a Španělsko (18,8 %). Zkušenosti z minulých recesí ukazují, že trh práce se zotavuje pomalu a růst nezaměstnanosti bude pravděpodobně pokračovat i v roce 2010.

Změny na straně poptávky

Vývoj hlavních **složek poptávky** v ČR se v letech 2005–2008 vyznačoval vysokou růstovou dynamikou zahraničního obchodu. Vývozy se průměrně ročně zvyšovaly o 12,1 % a dovozy o 9,6 %. Díky předstihu růstu vývozu před dovozy došlo k přebytkům obchodní bilance. Celkové domácí konečné užití HDP (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) se zvyšovalo průměrně ročně o 3,4 %, tedy výrazně pomaleji než HDP (5,5 %), což oslabilo růst dovozu a přispělo ke zlepšení vnější ekonomické rovnováhy.

V roce 2008 se silně zpomalil růst všech poptávkových komponent (jedinou výjimkou byla veřejná spotřeba) a investice již přešly do záporných hodnot. Zahraniční obchod si za celý rok udržel relativně slušné průměrné roční růstové tempo, ale jen díky vývoji v prvním pololetí roku. Ve 4. čtvrtletí vývoz zboží a služeb již reálně klesl o 8,7 % a dovoz o 5,3 %. Soukromá spotřeba si udržela pozitivní dynamiku a stala se tahounem růstu HDP na poptávkové straně. Výrazně nižší přírůstek zásob v roce 2008 proti roku 2007 vedl k silnějšímu poklesu tvorby hrubého kapitálu (-3,1 %) proti tvorbě hrubého fixního kapitálu (-1,5 %).

Tabulka 4 ▶

Růst hlavních složek užití HDP v ČR (stálé ceny předchozího roku, v %)

	2005	2006	2007	2008	2009
HDP	6,4	7,0	6,1	2,3	-4,1
Domácí poptávka	1,8	5,6	5,2	1,1	-3,8
Konečná spotřeba	2,6	4,0	3,7	2,7	1,2
Soukromá spotřeba	2,6	5,2	4,8	3,5	-0,2
Veřejná spotřeba	2,9	1,2	0,7	1,0	4,4
Tvorba hr. kapitálu	-0,6	10,2	9,3	-3,1	-17,9
Tvorba hr. fix. kapitálu	1,8	6,0	10,8	-1,5	-8,3
Vývoz	11,8	16,2	15,0	5,7	-9,9
Dovoz	5,2	14,7	14,2	4,3	-9,9

Pramen: ČSÚ, roční a čtvrtletní národní účty (březen 2010).

Vývoj v roce 2009 byl poznamenán recesí české ekonomiky, jejíž základní příčina byla ve světové krizi finančního systému a v silném poklesu zahraniční poptávky. Na straně poptávky mírně poklesla **soukromá spotřeba** (výdaje domácností na konečnou spotřebu), která v předchozím roce vzrostla o 3,5 %. To je významná změna proti předchozím letům, způsobená zejména rostoucí nezaměstnaností a zhoršující se příjmovou situací domácností. Nedošlo však k silnému poklesu soukromé spotřeby, který postihl řadu zemí Evropské unie. Drastický pokles soukromé spotřeby zaznamenaly země, které se vyznačovaly značnou makroekonomickou nerovnováhou (pobaltské republiky, Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko). Příčinami pouhé stagnace soukromé spotřeby v roce 2009 byla v České republice pravděpodobně nízká míra inflace, stagnující hrubý disponibilní důchod domácností, klesající míra úspor domácností a menší obavy z budoucnosti.

Pozitivní vliv na ekonomický růst měla **veřejná spotřeba**, která se v roce 2009 zvýšila o 4,4 % (proti růstu o 1 % v roce 2008 – viz tabulka 4). Výdaje vládních institucí na konečnou spotřebu tak byly prakticky jedinou složkou poptávky, která tlumila propad HDP. Vzhledem ke zhruba pětinovému podílu veřejné spotřeby na HDP její růst vytvořil příspěvek

k růstu HDP ve výši 0,9 procentního bodu. Nutno si však uvědomit, že podpora poptávky cestou růstu veřejných výdajů značně zvýšila vládní deficit a dluh a může být tudíž pouze krátkodobá.

Recese ekonomiky se výrazně podepsala na propadu **investic do fixního kapitálu**, který nastal již v roce 2008 počínaje jeho druhým čtvrtletím. V roce 2009 pokles investiční aktivity dále zesílil a tvorba hrubého fixního kapitálu se meziročně snížila o 8,3 % (viz tabulka 4). V EU-27 byl tento pokles ještě větší (-11,5 %). V České republice nejvíce poklesly nákupy dopravních prostředků (-22,7 %) a investice do ostatních strojů a zařízení (-9,8 %). Investice do bydlení po silném růstu v roce 2007 (o 35,6 %) klesaly v roce 2008 i 2009 (o 7,2 a 10,7 %). Snížení investiční aktivity bylo způsobeno mnoha faktory: nejistou budoucností, snížením zisků mnoha nefinančních podniků, nevyužitím výrobních kapacit, přehodnocením investičních záměrů, poklesem hypotečních úvěrů a slabším přílivem zahraničních investic. Hluboký pokles investic bude mít negativní dopad na potenciální produkt a budoucí růst.

Změna zásob se vyznačuje značnými výkyvy, které ovlivňují hospodářský cyklus. V roce 2009 změna zásob ve srovnatelných cenách výrazně prohloubila pokles české ekonomiky a snížila HDP o 2,5 pro-

centního bodu. Převážnou část poklesu HDP je tak možné připisat na účet snižování zásob. To je ostatně jev typický i pro většinu ekonomik v recesi, kdy nedostatečná poptávka a nejistý výhled vedou výrobce i odběratele k čerpání ze zásob a teprve v době trvalejšího oživení je možné očekávat růst zásob, který se stává důležitým růstovým faktorem. Investice do fixního kapitálu spolu se změnou zásob patřily k hlavním složkám poptávky, které v roce 2009 snížily HDP celkově o 4,5 procentního bodu.

Vliv **zahraničního obchodu** na růstovou dynamiku české ekonomiky je významný vzhledem k vysokému podílu vývozu a dovozu zboží a služeb na HDP. Vliv zahraničního obchodu na růst HDP je dán na jedné straně reálným růstem vývozů (faktor růstu HDP, protože vyvezené zboží a služby musely být v domácí ekonomice vyrobeny) a na druhé straně reálným růstem dovozů (faktor, který snižuje růst HDP – v národním účetnictví jsou dovozy chápány jako záporná produkce). V souhrnu je důležitá změna salda zahraničního obchodu ve srovnatelných cenách, která na straně poptávky spolu se změnami domácí poptávky ovlivňuje reálný růst HDP. V případě, že se zvyšuje kladné saldo nebo snižuje záporné saldo bilance zboží a služeb, zahraniční obchod působí na růst HDP pozitivně.⁵

Příznivý vývoj zahraničního obchodu v letech 2005–2008 s rostoucím přebytkem obchodní bilance posiloval růstovou dynamiku české ekonomiky. V roce 2005 se zahraniční obchod s příspěvkem 4,6 procentního bodu (více než 70 % přírůstku HDP v tomto roce) stal tahounem růstu na poptávkové straně ekonomiky. V letech 2006 a 2007 zahraniční obchod přidal k růstu HDP 1,6 a 1,1 procentního bodu. V roce 2008 se zpomaluje růst konečné spotřeby a klesá hrubá tvorba kapitálu a zahraniční obchod se stává opět hlavním růstovým faktorem na straně poptávky. Za celý rok 2008 zahraniční obchod přidal k růstu HDP 1,3 procentního bodu (více než 60 % přírůstku HDP). Tlumící účinky posíleného kurzu koruny a zhoršené zahraniční poptávky se na výsledcích zahraničního obchodu projeví až v posledním čtvrtletí roku, kdy

pokles čistého vývozu ve srovnatelných cenách snižoval růst HDP. V roce 2009 příspěvek čistého vývozu zboží a služeb k růstu HDP zůstal záporný a snížil HDP o 0,4 p.b.

Rozdílný vývoj hlavních komponent poptávky změnil i její strukturu. Česká ekonomika se dlouhodobě vyznačuje relativně nízkým podílem soukromé spotřeby, který se i v roce 2009 pohyboval kolem poloviny HDP. V tomto roce se výrazněji zvýšil podíl veřejné spotřeby (na 22 % HDP). Naproti tomu se snížil podíl investic do fixního kapitálu a podíl vývozu a dovozu. Kladné saldo zahraničního obchodu se zbožím a službami se v roce 2009 dostalo na vysokou úroveň 5,7 % HDP.

Makroekonomická rovnováha

Makroekonomická nerovnováha představuje vážný problém většiny zemí světa a je pokládána za jednu z příčin hluboké recese světového hospodářství. Je projevem nesouladu mezi **národními úsporami a domácími investicemi**, který se v podmínkách volného pohybu kapitálu a dostatku zdrojů v letech expanze světové ekonomiky vyrovnával bez velkých otřesů světové ekonomiky. Důsledkem však byl vznik značných nerovnováh a závislost řady zemí na zahraničním financování. Finanční krize narušila tok kapitálu od zemí s přebytkem úspor k deficitním zemím a prohloubila krizi v zemích se značnými schodky běžného účtu platební bilance. Některé země se neobešly bez záchranné pomoci ze strany mezinárodních organizací. Potřeba snížení značných nerovnováh se ukázala jako vážný celosvětový problém, který vyžaduje změny ve struktuře poptávky.

Vztah úspory a investic

Schopnost národní ekonomiky generovat úspory podmiňuje možnosti investic. V případě nedostatečných národních úspor musí být záporná mezer (úspory minus investice) financována zahraničními zdroji. Tento nesoulad se projeví v saldu běžného účtu pla-

5 *Rostoucí přebytek obchodní bilance v běžných cenách, k němuž došlo v roce 2009, se nemusí projevit v kladném příspěvku zahraničního obchodu k růstu HDP. Významnou úlohu hrají ceny vývozu a dovozu, které se projeví ve změnách směnných relací. Reálný růst HDP je počítán ve srovnatelných cenách předchozího roku a nebere v úvahu důchodové efekty plynoucí ze změn směnných relací. Silnější pokles cen dovozu než vývozu (tedy příznivé směnné relace), který nastal v roce 2009, se projeví v tom, že dovozy ve srovnatelných cenách klesají pomaleji než v běžných cenách a snižují více růst HDP.*

tební bilance.⁶ Základní domácí příčinou schodku běžného účtu platební bilance jsou tak nedostatečné národní úspory ve vztahu k investicím. V případě České republiky přetrvávala záporná mezera, která se proti předchozím letům výrazně snížila a v období 2005–2009 se pohybovala v ročním průměru kolem 2 % HDP. V roce 2009 se snížila na 1 % HDP (viz tabulka 5).

Tabulka 5 ▶

Míra úspor a investic (v % HDP)

	Míra úspor	Míra investic	Rozdíl míry úspor a investic (S-I)
2005	23,9	25,7	-1,7
2006	24,7	26,8	-2,1
2007	24,4	27,0	-2,6
2008	21,9	25,3	-3,4
2009	20,5	21,5	-1,0

Pramen: ČSÚ – roční národní účty (říjen 2009) a předběžný odhad za rok 2009 podle čtvrtletních sektorových účtů (duben 2010).

Hodnocení vztahu úspor a investic je možné podrobněji analyzovat podle jednotlivých **institucionálních sektorů**. Na zlepšení vztahu úspor a investic v roce 2009 se podle předběžných údajů čtvrtletních národních účtů podílel především **sektor nefinančních podniků**. Při značném poklesu tvorby hrubého kapitálu v tomto sektoru se vztah mezi úsporami a investicemi dostal ze záporných hodnot v předcházejících letech (-80,3 mld. Kč v roce 2008) do velmi vysoké kladné hodnoty v roce 2009 (216,7 mld. Kč) a sektor nefinančních podniků byl schopen poskytovat půjčky ostatním sektorům.

Základním zdrojem makroekonomické nerovnováhy české ekonomiky se stal **vládní sektor**. Hrubé úspory vládního sektoru dramaticky poklesly z 135,2 mld. Kč v roce 2008 na -33,2 mld. Kč v roce 2009 při růstu tvorby hrubého kapitálu. Tento protichůdný vý-

voj úspor a investic se musel projevit v silně narůstající záporné mezeře mezi úsporami a investicemi, která se v roce 2009 vyšplhala na 229,7 mld. Kč. Výsledkem byly enormní **čisté výpůjčky** vládního sektoru,⁷ podle nichž se posuzuje maastrichtské kritérium plnění vládního deficitu ve výši 3 % HDP. Zatímco v letech 2006–2008 se vládní deficit dostal pod hranici tohoto kritéria, v roce 2009 dosáhl vysoké hodnoty 5,9 % HDP (viz tabulka 6). Výrazně se tak zvýšil vládní dluh a i když v % HDP je stále v mezinárodním srovnání na relativně nízké úrovni, nebezpečnou se stává tendence rychle rostoucích závazků vládních institucí.

Tabulka 6 ▶

Vládní deficit a dluh (v % HDP)

	2005	2006	2007	2008	2009
Vládní deficit	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	5,9
Vládní dluh	29,7	29,4	29,0	30,0	35,4

Pramen: ČSÚ – Notifikace vládního deficitu a dluhu (duben 2010).

Sektor domácností v důsledku útlumu ekonomické aktivity vytvářel nižší úspory (hrubé úspory domácností poklesly z 207,2 mld. Kč v roce 2008 na 187,1 mld. Kč v roce 2009) a míra úspor domácností poklesla z 10,4 % v roce 2008 na 9,5 % v roce 2009.⁸ V případě českých domácností se nepotvrdilo, že sektor domácností zpravidla v důsledku rostoucí nezaměstnanosti a nejistoty v době recese zvyšuje sklon k úsporám.

Běžný účet platební bilance

Česká ekonomika se vyznačovala přijatelnou mírou makroekonomické nerovnováhy, která byla příznivě ovlivněna vývojem **zahraničního obchodu** se zbožím a službami, jehož saldo přešlo v roce 2004 do kladných hodnot. Bilance zboží vykazuje od roku 2005 přebytek, které v roce 2009 dosáhly rekordní výše 180,5 mld.

6 Platí rovnice: $S - I = CAB$, kde S = národní úspory, I = tvorba hrubého kapitálu (investice), CAB = saldo běžných transakcí rezidentů s nerezidenty (current account balance). CAB zahrnuje tři hlavní složky: saldo vývozu a dovozu zboží a služeb ($X - M$), saldo prvotních důchodů (NY) a saldo běžných transferů (NCT) mezi rezidenty a nerezidenty, tj. $CAB = (X - M) + NY + NCT$.

7 Čisté výpůjčky vládního sektoru (vládní deficit) jsou kromě záporné mezery mezi úsporami a investicemi ovlivněny saldem kapitálových transferů.

8 Míra úspor domácností je počítaná jako podíl hrubých úspor domácností na jejich hrubém disponibilním důchodu.

Kč. Tendence stoupajícího přebytku v bilanci služeb však byla v roce 2009 přerušena a kladné saldo bilance služeb prudce pokleslo z 67,3 mld. Kč v roce 2008 na 27 mld. Kč v roce 2009. Celková bilance zboží a služeb podle národních účtů měla rostoucí tendenci a v roce 2009 se dostala na rekordní hodnotu 207,5 mld. Kč, tj. 5,7 % HDP (viz tabulka 7).

Tabulka 7 ▶

Bilance běžného účtu ČR a jeho složek (v % HDP)

	Běžný účet	Obchodní bilance	Bilance služeb	Bilance výnosů	Běžné převody
2005	-1,3	2,0	1,2	-4,8	0,2
2006	-2,4	2,0	1,4	-5,2	-0,6
2007	-3,2	3,4	1,4	-7,2	-0,8
2008	-0,6	2,8	1,8	-4,7	-0,5
2009	-1,0	5,0	0,7	-6,4	-0,4

Pramen: ČNB – statistika PB, vlastní výpočty (březen 2010).

Naproti tomu silně narůstalo záporné saldo **bilance výnosů**, které vzrostlo ze 143,4 mld. Kč v roce 2005 na 230,9 mld. Kč v roce 2009. Důvodem byl sílící odliv prvotních důchodů ve formě repatriovaných dividend, reinvestovaných zisků a mezd zahraničních pracovníků. Tento protichůdný vývoj bilance obchodu a bilance výnosů se projevil ve vývoji **běžného účtu platební bilance**, jehož schodek vykazoval výkyvy dané meziročními změnami v bilanci zboží, služeb a výnosů.⁹ V roce 2008 a 2009 se dostal na velmi nízkou úroveň 0,6 % a 1 % HDP. Snížení schodku běžného účtu bylo výsledkem rostoucího přebytku obchodní bilance a z hlediska vztahu úspor a investic byl rozhodujícím faktorem prudký pokles investic.

V mezinárodním srovnání patří Česká republika k zemím s relativně nízkou vnější ekonomickou nerovnováhou, protože v době před krizí dosahovaly nové členské země EU vysoké deficity běžného účtu, které v případě Rumunska, Litvy, Lotyšska a Bulharska se pohybovaly mezi 12–24 % HDP. U zemí s enormně vysokými deficity nebylo možné v době

finanční krize tak vysoké schodky financovat a byly nezbytné záchranné balíčky ze strany Mezinárodního měnového fondu a Evropské unie. Poskytnutí těchto půjček však bylo podmíněno restriktivní makroekonomickou politikou, která snížila domácí poptávku a deficity veřejných financí. V důsledku toho se prudce snížily dovozy a zlepšila vnější rovnováha. Změny byly nejvýraznější u zemí s dřívějšími vysokými schodky běžného účtu. Bilance běžného účtu se v roce 2009 dokonce stala přebytková v případě pobaltských zemí a Maďarska. U pobaltských zemí pomohlo i výrazné zlepšení bilance výnosů (snížení odlivu prvotních důchodů ve formě reinvestovaných zisků a dividend). Zlepšení makroekonomické rovnováhy však bylo u těchto zemí docíleno za cenu dramatického propadu HDP, a to jak v oblasti konečné spotřeby, tak i v oblasti investic. V době recese většina nových členských zemí EU schodek běžného účtu snížila.

Závěr

Česká ekonomika se v letech 2005–2007 vyznačovala vysokou růstovou dynamikou a relativní makroekonomickou stabilitou. Vývoj v roce 2008 a 2009 přinesl postupně stále větší zhoršování podmínek hospodářského vývoje a česká ekonomika se na přelomu roku 2008 a 2009 dostala do silné recese. V roce 2009 HDP reálně poklesl o 4,2 % a negativní stránky recese se projevil především v rostoucí nezaměstnanosti, silném nárůstu vládního deficitu a dluhu a propadu investiční aktivity. Nepříznivý vývoj v těchto oblastech bude ovlivňovat vývoj české ekonomiky i v budoucích letech.

Hodnocení ekonomické výkonnosti by nemělo být založeno pouze na ukazateli HDP, ale mělo by se opírat i o **alternativní ukazatele** obsažené v systému národních účtů, jako jsou ukazatele typu čisté produkce, národního důchodu, reálného domácího důchodu. **Hrubý národní důchod**, který zohledňuje přesuny prvotních důchodů mezi národní ekonomikou a světem, se vyvíjel méně příznivě než HDP, protože ztráta prvotních důchodů narůstala a v posledních letech

⁹ ČNB revidovala údaje za rok 2008 na základě zpřesněných údajů ČSÚ o zahraničním obchodu a statistik zaměstnanosti zahraničních pracovníků. Do revizí byly též promítnuty výsledky ročního šetření o přímých zahraničních investicích a úvěrových vztazích podnikové sféry. V důsledku toho se značně snížilo záporné saldo bilance výnosů za rok 2008 a dříve publikovaný schodek běžného účtu ve výši 3,1 % HDP se snížil na 0,6 % HDP.

dosahovala téměř 6 % HDP. **Reálný hrubý domácí důchod** (RHDD), který je ovlivněn směnnými relacemi, rostl v letech 2005, 2006 a 2008 pomaleji než HDP a naopak pokles ekonomického výkonu české ekonomiky byl v roce 2009 podle RHDD mírnější (pouze 2,6 % proti propadu HDP o 4,2 %). Rozdíly mezi růstem HDP a RHDD byly poměrně značné.

Zatímco ve struktuře ekonomické aktivity na straně **nabídky** byl v české ekonomice v roce 2008 klíčový pozitivní příspěvek průmyslu, v roce 2009 se situace dramaticky mění a celý propad hrubé přidané hodnoty v národním hospodářství o 4,4 % je možné připsat průmyslu. **Na straně poptávky** měl silný vliv na růst HDP vývoj domácí konečné poptávky. Vliv zahraničního obchodu na růstovou dynamiku se v letech 2005–2008 změnil na výrazně pozitivní. Mimořádně vysoký příspěvek zahraničního obchodu k růstu HDP byl zaznamenán v roce 2005 a 2008. Na-

opak v roce 2009 byl příspěvek zahraničního obchodu mírně záporný. V roce 2009 pokračoval pozitivní růst veřejné spotřeby, který zmírnil hloubku recese a naopak prudce poklesla hrubá tvorba kapitálu, zejména zásob, která snížila HDP o 4,5 procentního bodu.

Makroekonomická rovnováha posuzovaná na základě vztahu mezi domácí nabídkou (HDP) a domácí poptávkou a na základě vztahu mezi úsporami a investicemi vykazovala v letech 2005–2009 zlepšující tendenci. To se projevilo ve vývoji schodku běžného účtu, který se snížil na 0,6 a 1 % HDP v letech 2008 a 2009. Změnila se struktura běžného účtu tím, že narůstalo kladné saldo výkonové bilance (bilance zboží a služeb) a naproti tomu se zvyšovaly schodky bilance výnosů. ČR vykazovala v letech 2005–2009 nejnižší deficit běžného účtu z nových členských zemí EU a byla tak v době světové finanční krize méně zranitelná. ■

LITERATURA

- Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky: *Ročenka konkurenceschopnosti české ekonomiky 2007–2008*. Praha: Linde 2009. ISBN 978-80-86131-78-5.
- ČNB: *Statistika platební bilance*. Praha: Česká národní banka 2010.
- ČSÚ: *Evropský systém účtů – ESA 1995*. Praha: Český statistický úřad 2000. ISBN 80-7223-266-5.
- ČSÚ: *Roční národní účty ČR*. Praha: Český statistický úřad 2010.
- ČSÚ: *Čtvrtletní národní účty ČR*. Praha: Český statistický úřad 2010.
- ECFIN: *Statistical Annex of European Economy*. Autumn 2009. Luxembourg: European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2009(a).
- ECFIN: *Economic Forecast Autumn (2009)*. Luxembourg: European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2009(b).
- EUROSTAT: *National Accounts (database)*. Luxembourg: EUROSTAT 2010(a).
- EUROSTAT: *Structural Indicators (database)*. Luxembourg: EUROSTAT 2010(b).
- GLIGOROV, V., PÖSCHL, J., RICHTER, S. et al.: *Where Have All the Shooting Stars Gone?* Vienna, The Vienna Institute for International Economic Studies, WIIW Current Analyses and Forecast 2009, No. 4.
- GLIGOROV, V., HAVLIK, P., LANDESMANN, M., PÖSCHL, J., RICHTER, S. et al.: *Crisis Is Over, but Problems Loom Ahead*. Vienna, The Vienna Institute for International Economic Studies, WIIW Current Analyses and Forecast 2010, No. 5. ISBN 978-3-85209-015-3
- MF ČR: *Makroekonomická predikce České republiky*. Praha, Ministerstvo financí ČR, leden 2010.
- MMF: *World Economic Outlook*. Washington, International Monetary Fund, různá vydání.
- MMF: *Global Financial Stability Report*. Washington, International Monetary Fund 2009.
- OECD: *Main Economic Indicators*. Paris: OECD, různá vydání.
- OECD: *OECD Economic Outlook*. Paris: OECD, různá vydání.

SPĚVÁČEK, V.: Makroekonomická rovnováha české ekonomiky v letech 1995 až 2005. *Politická ekonomie*, 2006, č. 6, s. 742–761. ISSN 0032-3233.

SPĚVÁČEK, V., VINTROVÁ, R., ZAMRAZILOVÁ, E., HÁJEK, M., ŽDÁREK, V.: Česká ekonomika po vstupu do EU. *Politická ekonomie*, 2008, č. 3, s. 291–317. ISSN 0032-3233.

SPĚVÁČEK, V., VINTROVÁ, R.: Růst, stabilita a konvergence české ekonomiky v letech 2005–2008. *Politická ekonomie*, 2010, č. 1, s. 20–50. ISSN 0032-3233.

WIIW: *Handbook of Statistics 2009*. The Vienna Institute for International Economic Studies, Vienna 2009. ISBN 978-3-85209-014-6.

RECESSION OF THE CZECH ECONOMY AND ITS MACROECONOMIC CONSEQUENCES

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.

ABSTRACT

Economic growth in the Czech Republic in the year 2008 decelerated and a dramatic decline of economic activity took place in the year 2009. On the supply side the main contributing sector was industry and on the demand side the growth was pulled down by strong decline in investment. Main channel through which the crisis was initiated was foreign trade and a strong drop in foreign demand. Alternative indicator of national income was negatively influenced by growing outflow of primary incomes. Real gross domestic income indicates different results in comparison with gross domestic product because of changes in the terms of trade. Macroeconomic balance improved substantially in the field of foreign trade and the deficit on current account reached only 1 % of GDP in the year 2009.

KEYWORDS

Economic growth, gross domestic product, real gross domestic income, total factor productivity, domestic demand, foreign trade and trade balance, national savings, gross capital formation, current account balance.

JEL CLASSIFICATION

O11, E22, E24, J30, P24

Reálná konvergence a její faktory

Ing. Růžena Vintrová, DrSc.

Úvahy o zužování mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím se obvykle soustřeďují na dosažení předstihu v tempech růstu hrubého domácího produktu (HDP). Tento ukazatel sice patří ke klíčovým, nevystihuje však všechny aspekty procesu vyrovnávání ekonomické úrovně, tím méně pak životního standardu. Některé z těchto aspektů, které vývoj HDP ve stálých domácích cenách nezachycuje, nabývají v příštím období na významu, zejména v malých otevřených ekonomikách nových členských zemí.

Jde např. o změny v relaci úrovně produktivity práce a ekonomické úrovně (HDP na pracovníka vs. HDP na obyvatele), ovlivněné měnícím se věkovým složením obyvatelstva a využitím pracovních zdrojů, o měnící se úspěšnost obchodování se zahraničím, vyjádřenou vývojem směnných relací, o zvyšující se míru odplyvání zisků ze zahraničních investic, zhoršující se poměr mezi vývojem HDP a hrubého a čistého národního důchodu, o strukturu užití vytvořených zdrojů, ovlivňující předpoklady dalšího vývoje atd.

Následující text upozorňuje na uváděné opomíjené aspekty, které budou ovlivňovat mezinárodní ekonomickou pozici České republiky i středoevropských nových členských zemí a možnosti vyrovnávání životní úrovně jejich obyvatelstva s vyspělými ekonomikami v příštím období.

Ekonomická úroveň versus produktivita práce

Ekonomická úroveň se při mezinárodních srovnáních měří ukazatelem **HDP na obyvatele**, oceněným paritou

kupní síly. (Pro země Evropské unie jde o standardy kupní síly = PPS, vyjadřující kupní sílu jednoho eura v průměrných cenách zemí EU-27). HDP na obyvatele v jednotlivých zemích se liší jednak v důsledku různé úrovně produktivity práce (HDP na pracovníka), jednak v důsledku odlišného věkového složení obyvatelstva (podílu osob v produktivním věku na celkovém počtu obyvatelstva) a odlišného využití existujících pracovních zdrojů (tj. různé míry ekonomické aktivity a různé míry nezaměstnanosti).

Česká republika patří k zemím středně ekonomicky vyspělým. Její ekonomická úroveň v letech 2008–2009 dosahovala kolem 80 % průměru zemí EU-27, čímž se zařazovala v rámci EU-27 na 17. místo. Většina ostatních postkomunistických nových členských zemí kromě Slovinska se nachází ve skupině zemí s nízkým středním důchodem a poslední nově přijaté země Bulharsko a Rumunsko jsou ve skupině s nízkým důchodem.¹⁰

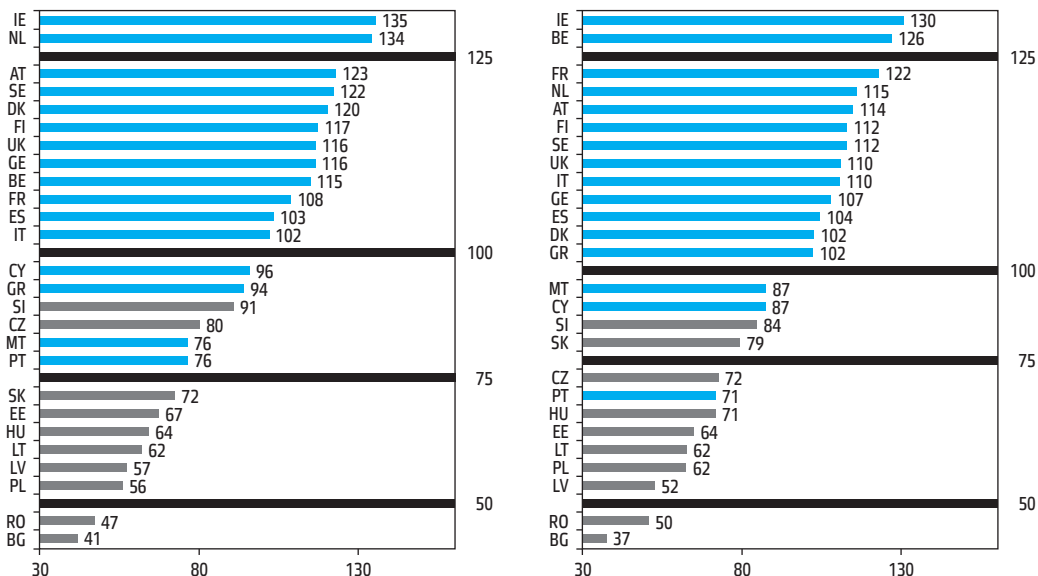
V produktivitě práce, měřené **HDP na pracovníka**, česká ekonomika zaostává více než v ekonomické úrovni – v rámci EU-27 dosahuje jen 72 % a posunuje se až na 19. místo. Propadá se tak mezi země s nižším středním důchodem, pohybující se mezi 50 až 74 % průměru (viz obrázek 1).

V úrovni **hodinové produktivity práce** je zaostávání za vyspělými zeměmi ještě větší, neboť počet odpracovaných hodin na jednoho pracovníka je v České republice silně nadprůměrný. Ze zemí EU-5 pouze Polsko má výrazně nižší hodinovou

10 Vzhledem k nedostatečné přesnosti objemových indexů založených na paritách kupní síly řadí OECD země podle výše HDP na obyvatele do 6 skupin: 1) vysoký důchod (high-income) při 125 % a více v relaci k průměru; 2) vyšší střední důchod (high-middle income) při 100–124 %; 3) středně vysoký důchod (middle income) při 75–99 %; 4) nízký střední důchod (low-middle income) při 50–74 %; 5) nízký důchod (low income) při 25–49 %; 6) velmi nízký důchod (very low income) při méně než 25 %. Ekonomiky s velmi nízkým důchodem se mezi zeměmi EU nevyskytují. V Evropě k nim patří Albánie, Bosna a Hercegovina, Moldávie a Ukrajina.

Obrázek 1 ▶

HDP na obyvatele a HDP na pracovníka v PPS zemích EU-27, rok 2008 (EU-27 = 100)¹

¹ Atypické Lucembursko HDP na obyvatele = 276, HDP na pracovníka = 176. Řecko předběžné údaje, Rumunsko odhad.

Pramen: Eurostat – Structural Indicators (10. 5. 2010).

Tabulka 1 ▶

HDP na pracovníka a na odpracovanou hodinu v PPS v zemích EU-10 v roce 2008 (EU-15 = 100)

produktivitu než Česká republika, zatímco nejen Slovensko, ale i Slovensko českou úroveň vysoce převyšují (viz tabulka 1).

V relaci k Německu dosahoval v roce 2008 HDP na obyvatele 70 %, HDP na pracovníka 67 %, avšak HDP na odpracovanou hodinu jen 49 %. K dohánění ekonomické úrovně Německa při zhoršujícím se věkovém složení obyvatelstva by Česká republika potřebovala zcela mimořádně rychlá tempa růstu produktivity práce.

Ekonomická úroveň je v relaci k úrovni produktivity práce nadlejšována poměrně vysokou mírou využití pracovních zdrojů, především však dosud výhodným demografickým složením obyvatelstva, vyznačujícím se nízkým podílem dětí a osob starších věkových ročníků.

	HDP na pracovníka	HDP na odpracovanou hodinu
Česká republika	65,6	53,9
Maďarsko	64,9	52,7
Polsko	56,5	44,0
Slovensko	72,2	65,8
Slovinsko	76,9	73,5
Estonsko	58,1	47,6
Litva	56,5	47,8
Lotyšsko	47,6	38,3
Bulharsko	33,9	..
Rumunsko	45,7	39,3

Poznámka: Země EU-15 představují složení EU před rozšířením v roce 2004.

Pramen: EUROSTAT – Structural Indicators (10. 5. 2010).

Tabulka 2 ▶

Míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti v zemích EU-5, EU-15 a EU-27

	Míra zaměstnanosti ¹			Míra nezaměstnanosti ²		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
CZ	65,0	66,6	65,4	8,7	4,4	6,7
HU	56,3	56,7	55,4	6,4	7,8	10,0
PL	55,0	59,2	59,3	16,1	7,1	8,2
SK	56,8	62,3	60,2	18,8	9,5	12,0
SI	62,8	68,6	67,5	6,7	4,4	5,9
EU-15	63,4	67,3	65,9	7,7	7,1	9,0
EU-27	62,2	65,9	64,6	8,7	7,0	8,9

¹ Počet zaměstnaných ve věku 15–64 let k celkovému počtu obyvatelstva téže věkové skupiny;

² Počet nezaměstnaných k počtu obyvatelstva ve věku 15–74 let.

Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators (25. 2. 2010).

Využití pracovních zdrojů a demografické faktory

Využití pracovních zdrojů je v České republice v evropském srovnání nadprůměrné. Míra zaměstnanosti je poměrně vysoká a míra nezaměstnanosti nízká (viz tabulka 2).

Vyšší míra zaměstnanosti v České republice vyniká zejména ve srovnání s Maďarskem, které má celkově nízkou míru ekonomické aktivity, tj. podíl zaměstnaných a nezaměstnaných na celkovém počtu obyvatelstva (rozdíl v letech 2008–2009 činil 10 procentních bodů). Nižší míra nezaměstnanosti zlepšuje výrazně pozici v ekonomické úrovni ve srovnání se Slovenskem, kde byla v roce 2008 nezaměstnanost v rámci EU-27 po Španělsku nejvyšší. V roce 2009 se míra nezaměstnanosti ve všech zemích zvedla, v České republice přitom byla v rámci zemí EU-5 nejnižší po Slovinsku. Nejvyšší byla na Slovensku a v Maďarsku a výrazně stoupla i v Polsku, které muselo i v dobách konjunktury vzdorovat poměrně vysoké nezaměstnanosti (řešené částečně i vývozem pracovních sil).

Možnosti ke zvyšování ekonomické úrovně cestou zvyšování zaměstnanosti jsou v České republice

omezené – pro období konjunktury se nabízí jedině pozdější odchod do důchodu. V dlouhodobém vývoji bude vliv tohoto faktoru na reálnou konvergenci spíše neutrální.

Demografické faktory budou v perspektivě působit na zužování mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím silně negativně, neboť aktuální výhoda nízkého podílu ekonomicky závislých osob se v procesu stárnutí obyvatelstva přemění ve svůj opak. V současnosti dosahuje **celková demografická míra závislosti** (podíl osob mimo produktivní věk na celkovém počtu obyvatelstva) jen 28,8% a je nižší než průměr EU-27 o 4 procentní body. **Míra ekonomické závislosti**, měřená k obyvatelstvu v produktivním věku, dosahuje 40,4% a ve srovnání s EU-27 je nižší o 8 procentních bodů (údaje za rok 2008).

Demografická struktura obyvatelstva významně pomáhala zvyšovat ekonomickou úroveň v uplynulém období. Avšak nízký podíl dětí a mladistvých povede ke zmenšení podílu ekonomicky aktivních osob v horizontu příštího desetiletí (po odchodu do důchodu silných válečných ročníků) a v delší perspektivě pak i tzv. „Husákových dětí“ z populační vlny 70. let. Podíl obyvatel starších 65 let na celkové populaci, který na přelomu let 2008–2009 dosahoval necelých 15%, by se

měl počátkem roku 2020 zvýšit na 20%. Proces stárnutí obyvatelstva bude snižovat tempo růstu HDP v počtu na obyvatele v delším časovém horizontu.¹¹

Nákladová konkurenceschopnost

Od úrovně produktivity práce a mezd se odvíjí též nákladová konkurenční schopnost. Nové členské země mají výrazně nižší mzdovou úroveň než vyspělé státy EU, avšak i nižší produktivitu práce. Po vstupu do EU jejich mzdy i jednotkové pracovní náklady výrazně rostly, stále však zůstávají hluboce pod úrovní evropského průměru.

Mzdová úroveň se v nových členských zemích liší od vyspělých zemí více než produktivita práce, neboť nízké jednotkové pracovní náklady tvoří hlavní konkurenční výhodu, s níž se mohou na evropském a světovém trhu prosadit (viz tabulka 3).

Nejmenší rozdíl ve mzdách vůči vyspělým evropským zemím EU je ve Slovinsku, kde se mzdy v eurech pohybují téměř na polovině a v PPS zhruba na dvou třetinách mezd rakouských. Úroveň mezd v ostatních středoevropských zemích je nižší. V eurech se v roce 2009

pohybovaly mezi 23 % až 30 % a v PPS mezi 40 % až 52 % mezd rakouských. Velmi nízké jsou mzdy v později přistoupičích zemích – Bulharsku a Rumunsku. Slovenské mzdy byly až do roku 2008 značně nižší než v ostatních středoevropských zemích. Avšak po přijetí eura, vůči němuž měny ostatních středoevropských zemí v průběhu krize oslabovaly, se od roku 2009 v kurzovém přepočtu výrazně zvýšily, zatímco v ostatních zemích (s výjimkou dřívějšího člena eurozóny Slovinska) naopak klesaly. Vyšší mzdová konkurenční schopnost Slovenska ve srovnání s Českou republikou tak částečně oslabila.

Jednotkové pracovní náklady (JPN), měřené jako průměrné pracovní náklady v EUR na jednotku HDP v reálném vyjádření (tj. v PPS), jsou ve středoevropských nových členských zemích stále podstatně nižší než v průměru za země EU-27, i když se zde JPN v důsledku rychlejšího růstu mezd v posledním desetiletí výrazně zvýšily. Česká republika má agregátní JPN výrazně nižší než Slovinsko, avšak značně vyšší než ostatní země EU-5. Podstatná odlišnost JPN směrem dolů od středoevropských zemí se prokazuje v Bulharsku.

Tabulka 3 ▶

Průměrné hrubé měsíční mzdy v zemích EU-5 a v Bulharsku a Rumunsku v relaci k Rakousku, 2009

	v kurzovém přepočtu		v PPS	
	EUR	AT = 100	EUR	AT = 100
Česká rep.	914	30,4	1 388	51,8
Maďarsko	699	23,2	1 173	43,8
Polsko	717	23,8	1 288	48,0
Slovensko	730	24,3	1 068	39,8
Slovinsko	1 435	47,7	1 793	66,9
Bulharsko	299	9,9	671	25,0
Rumunsko	448	14,9	924	34,5
Rakousko	3 007	100,0	2 681	100,0

Pramen: Gligorov, Pöschl, Richter et al. 2010, s. 149–152, vlastní výpočty.

11 Podle statistik OECD patří ČR do první třetiny zemí, ohrožených stárnutím obyvatelstva. Podle propočtů se zde bude počet důchodců na 100 obyvatel v produktivním věku v roce 2050 blížit 60, čímž se ČR v rámci 30 zemí OECD zařazuje na 9. místo. Na 1. místě se nachází Japonsko s 82 důchodci, na posledních místech je USA a Turecko s 37, resp. 30 důchodci; průměr za země OECD činí necelých 48 důchodců.

Tabulka 4 ▶

Produktivita práce a jednotkové pracovní náklady v zemích EU-5 a v Bulharsku a Rumunsku, 2009 (EU-27 = 100)

	HDP na pracovníka (PPS) ¹	Pracovní náklady na zam. v EUR	Agregátní JPN ¹
Česká rep.	71,4	43,0	60,2
Maďarsko	71,0	39,0	54,9
Polsko	64,3	27,9	43,4
Slovensko	79,3	39,6	49,9
Slovinsko	81,5	70,4	86,4
Bulharsko	37,3	13,9	37,3
Rumunsko	48,2	22,5	46,7

¹ Předpověď.

Pramen: HDP na pracovníka viz EUROSTAT, Structural Indicators (10. 5. 2010), pracovní náklady viz Gligorov, Havlik, Landesmann, Pöschl, Richter et al. 2010, s. X; agregátní JPN vlastní propočty.

V Rumunsku je vliv nižších pracovních nákladů na osobu překrýván relativně nízkou produktivitou práce, takže jeho JPN byly ještě v roce 2008 vyšší než na Slovensku nebo v Polsku a teprve v roce 2009 se tento poměr v relaci ke Slovensku obrátil (viz tabulka 4).

Po prudkém vzestupu JPN v zemích s vlastní měnou v roce 2008 v důsledku zpevnění kurzů se agregátní JPN v roce 2009 v relaci k EU-27 výrazně snížily, neboť měnový kurz vůči euru při zpětné korekci značně oslabil. U členů eurozóny – na Slovensku a ve Slovinsku, jakož i v Bulharsku, které má svou měnu vázanou na euro v režimu měnového výboru – se naopak silně zvýšily. Země používající euro nemohly využívat oslabení měnového kurzu k podpoře konkurenční schopnosti svého vývozu.

Vývoj JPN za poslední čtyři roky ukazuje na jejich značný vzestup v nových členských zemích s výjimkou Maďarska a Polska, kde v důsledku prudkého znehodnocení forintu a zlotého v roce 2009 došlo k poklesu JPN (vyjádřených v eurech na jednotku produktu v PPS) (viz tabulka 5).

Vyšší nákladová (mzdová) konkurenční schopnost nejpozději přistoupičtějších nových členských zemí se

v rámci EU projevuje ve snahách zahraničního kapitálu o přesun některých jednoduchých výrob do těchto teritorií.

HDP vs. reálný hrubý domácí důchod

Výsledky reálné konvergence se hodnotí podle skutečně dosahovaných cen v daném roce. Projevují se v nich nejen rozdíly v tempech růstu HDP na obyvatele (měřených ve stálých domácích cenách), ale i cenové změny v zahraničním obchodě, vyúsťující ve **zlepšování či zhoršování směnných relací**.

Směnné relace se vyvíjely v České republice dlouhodobě příznivě a výrazně zrychlovaly růst reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) ve srovnání s růstem HDP. Průměrná tempa růstu RHDD byla v dlouhodobém vývoji (v období 1996–2009) o více než 0,5 procentního bodu vyšší než tempa růstu HDP. Krizový rok 2008, kdy došlo k prudkému zvýšení cen ropy a dalších základních dovozených surovin, tuto tendenci dočasně výrazně narušil. Ke zpětné korekci dochází až v roce 2009. V letech 2008–2009 se HDP na obyvatele v České republice snižoval tempem 1,8 % v ročním

Tabulka 5 ▶

Vývoj jednotkových pracovních nákladů zemí EU-5 a Bulharska a Rumunska v relaci k Rakousku (Rakousko = 100)¹

	2005	2006	2007	2008	2009 ²	Rozdíl 2005–09 p. b.
Česká rep.	40,6	41,8	43,1	50,3	46,9	6,3
Maďarsko	40,4	38,7	42,5	43,7	37,7	-2,7
Polsko	43,5	44,6	47,4	54,0	42,7	-0,8
Slovensko	32,5	34,1	36,6	40,5	40,6	8,1
Slovinsko	65,2	63,5	63,2	65,1	67,5	2,3
Bulharsko	19,0	20,1	23,3	26,8	28,6	9,6
Rumunsko	35,6	39,8	47,5	48,7	46,1	10,5

¹ Pracovní náklady v eurech na jednotku produktu v PPS

² Předběžný údaj.

Pramen: Gligorov, V., Havlik, P., Landesmann, M., Pöschl, J., Richter, S. et al., 2010, s. 149–151.

Tabulka 6 ▶

Tempa růstu HDP a RHDD na obyvatele v zemích EU-5 a v EU-27, 2001–2009 (roční průměry v %)

	2001–2007			2001–2009		
	HDP	RHDD	Rozdíl	HDP	RHDD	Rozdíl
Česká rep.	4,4	4,9	0,5	3,0	3,4	0,4
Maďarsko	4,0	3,9	-0,1	2,4	2,4	0,0
Polsko	4,1	4,4	0,3	3,9	4,2	0,3
Slovensko	6,2	5,7	-0,5	4,9	4,4	-0,5
Slovinsko	4,2	4,3	0,1	2,6	2,8	0,2
EU-27	1,8	1,8	0,0	3,0	3,4	0,4

Pramen: EUROSTAT – National Accounts (10. 5. 2010); ECFIN (2010a), s. 30–31, 48–49, 80–83; ČSÚ – HDP, Národní účty. RHDD kromě ČR vlastní výpočty.

průměru, pokles RHDD činil 1,6 %. V ostatních zemích EU-5 jsou rozdíly mezi tempy růstu HDP a RHDD méně výrazné s výjimkou Slovenska, kde se růst RHDD opožďuje za růstem HDP o půl procentního bodu v ročním průměru (viz tabulka 6).

Je obtížné odhadnout, zda zlepšování směnných relací, urychlující reálnou konvergenci v předchozím období, bude ve střednědobém horizontu pokračovat a zda bude silnější nebo slabší než v minulosti. Ve výhledu lze předpokládat, že jeho působení může být spíše neutrální.

Hrubý domácí produkt vs. hrubý a čistý národní důchod

Rozlišování konceptu domácího a národního produktu, resp. důchodu, nabývá v malých otevřených ekonomikách nových členských zemí EU na významu zejména v důsledku zvyšujícího se vlivu přímých zahraničních investic (PZI), které do těchto zemí začaly připlývat v různých fázích transformačního procesu. V některých zemích EU-5 s větší migrací pracovních sil (Slovensko, Polsko) má na rozdíl mezi oběma koncepty rovněž značný vliv přesun mezd, které zasílají pracovníci ze zahraničí do svých domovských zemí.

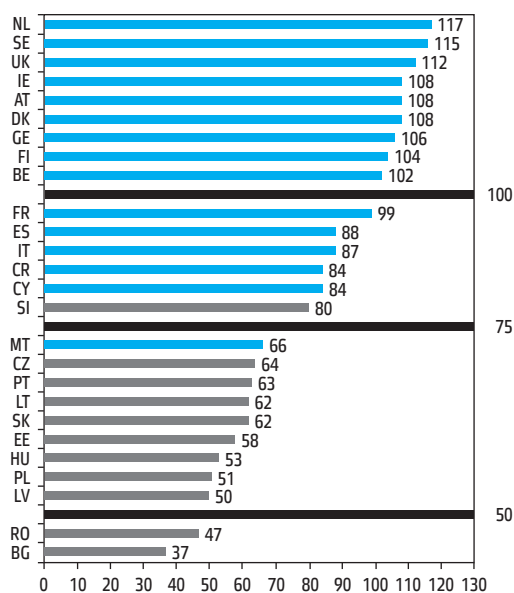
Přesun prvotních důchodů, který národní účty zachycují v rozdílu mezi hrubým domácím produktem a hrubým národním důchodem, je na běžném účtu platební bilance evidován v bilanci výnosů. S dozráváním zahraničních investic přechází tato bilance do pasiva a stává se zdrojem celkového deficitu běžného účtu. Jelikož hlavní přísun PZI se v nových členských zemích EU objevoval v různých etapách, má i odliv repatriovaných (a reinvestovaných) zisků různá zpoždění.¹² V České republice je obchodní i výkonová bilance (tj. bilance zboží a služeb) od roku 2005 aktivní, což silně ovlivnil zvýšený vývoz společností pod zahraniční kontrolou. Avšak rostoucí pasivum bilance výnosů v důsledku odlivu reinvestovaných i repatriovaných zisků zahraničních společností vede k tomu, že celkové saldo běžného účtu platební bilance zůstává pasivní.¹³

Největší **rozdíl mezi hrubým domácím produktem a hrubým národním důchodem** (HND) ze středoevropských nových členských zemí EU je v Maďarsku, kde činí přes 7%. Česká republika se k této relaci rychle přibližuje. Jestliže počátkem dekády byl HND pouze o 3% nižší než HDP, v letech 2007–2009 činil rozdíl již téměř 7%.

Výstižným ukazatelem ekonomického výkonu dané země je **čistý národní důchod** (ČND), který umožňuje

rozlišit rozdílnou situaci zemí, v nichž je tvorba produktu různě kapitálově náročná. Odvozuje se z HND po odečtení spotřeby fixního kapitálu. Dohánějící ekonomiky mají v relaci k vyspělým zemím vesměs nižší HND i ČND než HDP (s výjimkou Bulharska). Společnou příčinou je převažující odliv prvotních důchodů z přímých zahraničních investic. Mění se však i pořadí vyspělých zemí. Vpřed se podle HND i ČND posouvají Nizozemsko, Švédsko a Spojené království, naopak z přední pozice ustupuje Irsko¹⁴ (viz obrázek 2).

Obrázek 2 ▶
ČND na obyvatele v PPS v zemích EU-27, rok 2008 (EU-15 = 100)¹

¹ Lucembursko se 189% ČND na obyvatele vypuštěno. Rumunsko a Litva odhad.

Pramen: EUROSTAT – National Accounts (10. 5. 2010), vlastní výpočty.

¹² Rozlišování se řídí vlastnictvím. V bilanci výnosů jsou repatriované i reinvestované zisky minusovou položkou. Reinvestované zisky, které dále pomáhají zvyšovat domácí investice, tvoří plusovou položku na finančním účtu.

¹³ V roce 2008 činil přebytek výkonové bilance (tj. obchodní bilance a bilance služeb) 169 mld. Kč, avšak bilance výnosů byla v pasivu 174 mld. Kč, takže celkový deficit běžného účtu činil 0,6% HDP. V roce 2009 se i při výrazném poklesu aktiva v bilanci služeb celkový přebytek výkonové bilance zvýšil na 208 mld. Kč, avšak deficit bilance výnosů rovněž stoupl až na 231 mld. Kč, takže celkový deficit běžného účtu se zvýšil na 1,0% HDP (vliv ostatních položek byl zanedbatelný) (viz ČNB, platební bilance, 11. 3. 2010).

¹⁴ Zahraniční Irové, kteří v zemi svého původu hojně investovali, stahují své zisky zpět do současných domovských zemí, zejména do USA.

Mezinárodní pozice České republiky je podle hrubého i čistého národního důchodu výrazně horší než podle běžně vykazovaného HDP. Je to dáno jak značným odlivem zisků zahraničních společností do domovských zemí, tak i poměrně vysokou kapitálovou náročností. V relaci k zemím EU-15 dosáhl v roce 2008 HDP na obyvatele v PPS již 73 %, zatímco ČND na obyvatele činil pouze 64 %. V rámci zemí EU-27 Česká republika ztrácí místo v pořadí (17. podle HDP na obyvatele, 18. podle ČND na obyvatele), především se však prohlubují rozdíly k vyspělým zemím. V relaci k sousednímu Německu úroveň HDP na obyvatele v PPS dosahovala 70 %, podle HND na obyvatele však pouze 64 % a podle ČND na obyvatele jen 60 %.

Struktura užití zdrojů

Vyrovňování ekonomické úrovně závisí mimo jiné na tom, jak země dokáže hospodařit s vytvořenými zdroji. Rozvíjející se ekonomiky potřebují vkládat větší část HDP do investic, umožňujících rychlejší ekonomický rozvoj. Zajištění funkcí sociálního státu předpokládá věnovat rovněž nezmenšující se část HDP sociálním transferům, tj. výdajům na vzdělání, kulturu, zdravotnictví a ochranu sociálně slabých skupin obyvatelstva.¹⁵ Na výdaje na spotřebu domácností zbývá v takovémto případě menší podíl než ve vyspělých stabilizovaných ekonomikách. Záleží na tom, jakou hospodářskou politiku jednotlivé země sledují a zda si nezvyšují současnou životní úroveň na úkor budoucnosti.

Struktura užití HDP (HDP podle výdajových složek) se v jednotlivých zemích EU značně liší. S určitou tolerancí lze vydělit převládající typ v kontinentální „západní“ Evropě (od ní se poněkud odlišuje Spojené království a Irsko), ve skandinávských a severských zemích a v jižních státech EU. Svá specifika mají i nové členské země.

Pro Českou republiku je charakteristický vyšší podíl hrubé tvorby fixního kapitálu (HTFK) na HDP a mírně nižší podíl výdajů na konečnou spotřebu vlády ve srovnání s průměrem zemí EU-27 i EU-15.

Přítom aktivum výkonové bilance, tj. převaha vývozu zboží a služeb nad dovozem, je v posledním období nadprůměrné. Tento přebytek lze chápat jako svého druhu „investice do zahraničí“, které zvyšují věřitelskou pozici dané země nebo snižují její zahraniční zadluženost.

Z uváděných proporcí vyplývá, že podíl výdajů na konečnou spotřebu domácností je v České republice nutně nižší. Činí méně než polovinu HDP, přičemž ze zemí EU má nižší podíl pouze Švédsko a Nizozemsko, kde však je celková individuální spotřeba navyšována vysokými sociálními transfery. Z konečné spotřeby vlády je v ČR na sociální transfery určena mírně nižší část HDP než v Německu, avšak podstatně menší než ve Francii nebo Spojeném království, nemluvě o severovýchodních zemích s typicky vysokými transfery. Nižší sociální transfery z uváděných zemí má pouze Slovensko (po nedávných reformách) a Řecko s Kypr. Míra přerozdělování z veřejných zdrojů do individuální spotřeby je tedy v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi podprůměrná (viz tabulka 7).¹⁶

Nejen absolutní výše sociálních transferů, ale i jejich podíl na HDP v České republice jsou v evropském srovnání podprůměrné. Tento fakt kontrastuje s rozšířenými tvrzeními o „příliš silném státu“ nebo o „přebujelém sociálním přerozdělování“, se kterými se lze setkávat v běžné publicistice.

Z rozvinutých ekonomik mají Francie a Německo podíl výdajů na konečnou spotřebu domácností kolem 55 %. Severské země s nižšími podíly od 45 % do 50 % doplňují zdroje do individuální spotřeby vysokými sociálními transfery. Odlišuje se Spojené království, kde konečné výdaje na spotřebu domácností činí přes 60 %, ovšem za cenu nízké míry investic a deficitu ve výkonové bilanci. Pro rozvíjející se ekonomiky je podíl výdajů na konečnou spotřebu domácností, jakého dosahuje Česká republika, odpovídající.

Pokud jde o hospodaření s vytvořenými zdroji, neexistují v Evropě dvě sobě více nepodobné ekonomiky než jsou Česká republika a Řecko. Řecko je evropským rekordmanem v podílu výdajů na konečnou spotřebu domácností na HDP, převyšujícím 70 %. Dosahuje toho s obrovským deficitem ve vztahu k zahraničí

¹⁵ V národních účtech lze v rámci výdajů na konečnou spotřebu vlády vydělit tzv. *naturální sociální transfery, které vstupují do skutečné individuální spotřeby a nejsou součástí výdajů domácností. Jsou to výdaje na vzdělání, zdraví, sociální zabezpečení a kulturu, částečně i výdaje poskytované na bydlení a dopravu.*

¹⁶ *Druhou část konečných výdajů na spotřebu vlády tvoří tzv. kolektivní spotřeba, tj. výdaje na obranu, bezpečnost a správu.*

Tabulka 7 ▶

Struktura výdajů na HDP ve vybraných zemích EU v roce 2008 v PPS (v %)

	HFTK	VKSD	VKSV		SVB
			Celkem	z toho NST	
Česká rep.	23,9	48,9	20,4	10,3	4,6
Maďarsko	20,9	52,4	21,6	11,7	1,0
Polsko	22,1	60,8	18,6	10,5	-4,0
Slovensko	24,9	55,9	17,4	7,7	-2,2
Slovinsko	28,9	52,0	18,1	11,0	-3,0
Německo	19,0	55,0	18,1	10,7	6,2
Francie	21,9	55,7	23,2	15,2	-2,5
Rakousko	21,8	51,4	18,6	10,8	5,8
Spojené král.	16,8	61,5	21,6	13,4	-2,6
Irsko	21,7	47,7	17,5	11,1	10,4
Švédsko	19,5	44,9	26,4	19,3	7,4
Finsko	21,6	49,6	22,6	14,9	4,0
Dánsko	20,9	47,9	26,7	18,9	2,7
Nizozemí	20,4	44,9	25,5	15,0	8,3
Itálie	20,7	58,9	20,2	11,9	-0,6
Španělsko	28,8	56,3	19,4	11,3	-5,9
Řecko	19,4	71,4	16,9	7,1	-10,2
Kypr	23,3	68,5	17,9	8,1	-11,5
EU-15	20,8	..	21,0	..	0,7
EU-27	21,1	..	20,8	..	0,3

Poznámka: HFTK = hrubá tvorba fixního kapitálu; VKSD = výdaje na konečnou spotřebu domácností; VKSV = výdaje na konečnou spotřebu vlády; NST = naturální sociální transfery, vstupující do skutečné individuální spotřeby; SVB = saldo výkonné bilance, tj. vývoz zboží a služeb minus dovoz. Mimo uvedených položek zůstává změna stavu zásob a výdaje na konečnou spotřebu neziskových institucí.

Pramen: EUROSTAT, National Accounts (10. 4. 2010).

a nízkým podílem investic i sociálních transferů. Přirovnávání české ekonomiky k řecké, které se v souvislosti s diskusí o veřejných rozpočtech vyskytuje, je z hlediska užití vytvářených zdrojů a jejich zaměření na podporu budoucího vývoje nemístné.

Vývoj investiční míry v České republice nebývá vždy dobře interpretován. Diskutuje se např. o prudkém poklesu investiční míry, zejména v průmyslu.

K prudkému poklesu investiční míry skutečně došlo, avšak týkal se běžných cen, ovlivněných změnami měnového kurzu. Stroje a zařízení, které z velké části pocházejí z dovozu, měly v 90. letech při slabém kurzu CZK vysoké běžné ceny, jež se při zhodnocení CZK v současné dekádě výrazně snížily. Ve stálých cenách byl pokles míry investic jen nevýrazný (viz tabulka 8).

Tabulka 8 ▶

Vývoj míry investic v ČR 1995–2008 (hrubý fixní kapitál v % HDP)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Běžné ceny	31,5	28,0	28,0	27,5	26,7	25,8
Stálé ceny	28,8	28,0	29,1	30,0	29,1	29,0
	2005	2006	2007	2008	Změna v p.b.	
					1995–2008	2000–2008
Běžné ceny	24,9	24,6	24,1	23,9	-7,6	-4,1
Stálé ceny	27,7	27,6	27,4	27,6	-1,2	-0,4

¹ Stálé ceny roku 2000.

Pramen: ČSÚ – roční národní účty (březen 2010).

Ukazatele životní úrovně

V ukazatelích životní úrovně zaostává Česká republika za vyspělými zeměmi podstatně více a úroveň ekonomicky slabších ekonomik převyšuje daleko méně než podle ukazatelů celkového ekonomického výkonu. Komplexním ukazatelem je **skutečná individuální spotřeba**, která zahrnuje i naturální sociální transfery. V propočtu na obyvatele dosáhl tento ukazatel v roce 2008 v České republice 12,1 tisíc PPS. V mezinárodním srovnání to představuje 19. místo v EU-27. Jestliže v relaci k Německu dosahoval HDP na obyvatele v PPS 70 %, pak skutečná individuální spotřeba na obyvatele činila pouze 62 %.

V běžně sledovaných **výdajích na konečnou spotřebu domácností** existuje ještě výraznější odstup od ekonomické úrovně než ve skutečné individuální spotřebě, která je v České republice (podobně jako v dalších postkomunistických nových členských zemích EU) v relaci k průměru zemí EU mírně zlepšována naturálními sociálními transfery. V roce 2008 dosáhly výdaje na konečnou spotřebu domácností v propočtu na obyvatele v České republice 10,3 tisíc PPS. To v pořadí zemí EU-27 představovalo rovněž 19. místo, předstih před sousedními novými členskými zeměmi byl však nižší než ve skutečné individuální spotřebě. Např. Slovensko dosahovalo ve stejném roce zhruba stejné výdaje 10,1 tis. PPS (viz tabulka 9).

Tabulka 9 ▶

Skutečná individuální spotřeba a výdaje na konečnou spotřebu domácností na obyvatele v zemích EU-5 a v Německu v tis. PPS, 2008

	Skutečná individuální spotřeba	Výdaje na konečnou spotřebu domácností
Česká rep.	12,1	10,3
Maďarsko	10,6	8,7
Polsko	10,2	8,7
Slovensko	11,7	10,1
Slovinsko	14,5	12,7
Německo	19,5	15,5

Poznámka: Výdaje na konečnou spotřebu domácností, domácí koncept. EUROSTAT– National Accounts (3. 1. 2010).

V ostatních střeoevropských zemích neexistuje ve srovnání s Českou republikou tak velký rozdíl v mezinárodní pozici, charakterizované buď ukazateli ekonomického výkonu nebo životní úrovně. Maďarsko mělo v roce 2005 stejnou relaci k průměru zemí OECD v HDP i ve skutečné individuální spotřebě v propočtu na obyvatele. Polsko mělo poměr v individuální spotřebě dokonce příznivější než v HDP, a to na úkor míry investic, která je zde silně podprůměrná (viz OECD, EUROSTAT 2007). Jmenované

země neinvestují do svého budoucího rozvoje tolik jako Česká republika.

V rámci zemí EU-27 je pořadí zemí podle skutečné individuální spotřeby a podle výdajů na konečnou spotřebu domácností rovněž značně odlišné od pořadí podle HDP nebo HND. Mezi země s nejvyšší individuální spotřebou (nad 20 tisíc PPS na obyvatele ročně) se posouvá Spojené království, které se zařazuje hned za atypické Lucembursko. Kromě Irska (které je na předním místě podle HDP, nikoliv však podle HND) se do nejvyšší skupiny se spotřebou nad 20 tisíc PPS zařazují též severské země EU – Dánsko a Nizozemsko. Středoevropské nové členské země se nacházejí ve skupině s příjmem mezi 10 až 15 tisíci PPS na obyvatele. Spotřebu pod 10 tisíc PPS na obyvatele mají pouze nově přijaté země Bulharsko a Rumunsko.

Podle výdajů na konečnou spotřebu domácností je nápadný vzestup Kypru a Řecka, které se přesunují na 2. a 3. místo hned za atypické Lucembursko. Tyto jižní země tak předbíhají vyspělé členské státy EU, za kterými nejen v ekonomické úrovni, ale i ve skutečné individuální spotřebě zaostávají. Je to dáno nižším podílem naturálních sociálních transferů (hrázených z veřejných zdrojů) na zdravotnictví, školství a ostatní služby. Naopak severské země s vysokými sociálními transfery, které se podle individuální spotřeby nacházejí na předních příčkách evropského žebříčku (Dánsko, Nizozemí, Švédsko a Finsko) klesají podle výdajů na spotřebu domácností do střední skupiny s výdaji mezi 10 až 15 tis. PPS. Z nových členských zemí se na konec této střední skupiny zařazují Slovinsko, Česká republika a Slovensko. V nejslabší skupině s výdaji pod 10 tis. PPS se ocitají všechny ostatní nové členské země.

Závěr

Česká republika patří k zemím středně ekonomicky vyspělým. Její ekonomická úroveň, měřená HDP na obyvatele v paritě kupní síly, dosahuje zhruba 80 % průměru zemí EU-27 a mírně pod 75 % průměru zemí OECD. Méně příznivá je relace v produktivitě práce, měřené HDP na pracovníka, kde dosahuje pouze 72 % průměrné úrovně zemí EU-27. Vyšší ekonomická úroveň je ovlivněna poměrně vysokou

mírou zaměstnanosti a nízkým podílem ekonomicky závislých osob (dětí a seniorů). Věková struktura obyvatelstva se však již ve střednědobém horizontu výrazně změní a proces stárnutí obyvatelstva bude rychlejší než ve většině ostatních zemí. Rychlý růst produktivity práce se stane jediným zdrojem zužování mezery v ekonomické úrovni vůči vyspělým zemím a navíc bude muset kompenzovat i vliv nepříznivých demografických faktorů.

Reálná konvergence v 90. letech stagnovala v důsledku transformační krize a další hospodářské recese z let 1997–1998. Obnovila se v současné dekádě, zejména po vstupu do EU při širším zapojení do evropského a světového obchodu. Současná hospodářská krize proces dohánění zastavila a ČR ztratila svůj předstih v tempech růstu HDP před vyspělými zeměmi EU. Přizpůsobení novým poměrům a změně zahraniční poptávky bude poměrně náročné a bude vyžadovat novou restrukturalizaci směrem k výrobám náročnějším na kvalifikovanou práci a přizpůsobování k potřebám zákazníků.

K reálné konvergenci přispívalo postupné zlepšování cenových relací v zahraničním obchodě (rychlejší vzestup cen vývozu než dovozu), které v letech 1995–2009 přidávalo k tempu růstu HDP zhruba půl procentního bodu ročně. V krizovém období se při prudkém zdražení dovážených surovin v roce 2008 tento proces obrátil, v roce 2009 však došlo k určité zpětné korekci. Se stabilně rychlejším tempem růstu RHDD než HDP lze v budoucím vývoji těžší počítat.

Alternativní ukazatele – hrubý a čistý národní důchod – vykazují výrazně horší mezinárodní pozici české ekonomiky než HDP. Příčinou je vzrůstající odliv (repatriace) zisků ze zahraničních investic a poměrně vysoká kapitálová náročnost výroby. V ukazatelích životní úrovně Česká republika rovněž zaostává za vyspělými zeměmi více než v celkové ekonomické úrovni. Ve skutečné individuální spotřebě se posouvá na 19. místo v rámci EU-27 a v relaci k Německu dosahuje pouze 62 %, zatímco podle HDP na obyvatele v PPS je to 70 %.

Struktura užití zdrojů je v České republice ve srovnání s EU-27 vychýlena ve prospěch investic (vyšší podíl hrubé tvorby fixního kapitálu) a přebytku výkonové bilance (převahy vývozu zboží a služeb nad

dovozem). Podíl výdajů na konečnou spotřebu vlády je mírně nižší než průměr zemí EU-27 i EU-15. Silně podprůměrné jsou naturální sociální transfery, tj. výdaje na vzdělání, zdraví, sociální zabezpečení a kulturu, včetně výdajů poskytovaných na bydlení a dopravu. Nižší podíl sociálních transferů na HDP má v EU pouze Slovensko po nedávných reformách a Řecko s Kyprem. Tato fakta kontrastují s tvrzeními o příliš silném státě a přebujelém sociálním přerozdělování.

Výzvy, vyvolané hospodářskou krizí, se týkají strukturálních změn v ekonomikách dohánějících zemí EU. Krize vedla k přesunům v mezinárodních pozicích velkých světových regionů a hlavních hráčů na světovém trhu. Došlo k posílení hospodářské síly Číny, Indie a dalších dynamických rozvojových ekonomik, zatímco vliv USA a Evropy se oslabil. Tyto přesuny mají své důsledky i pro zaměření malých středoevropských zemí, které v procesu transformace těsně navázaly své ekonomiky na vyspělé západoevropské země a do určité míry se staly jejich doplňkem či převážkem jako subdodavatelé méně a středně náročných polotovárů a výrobků. Některé příznivé předpoklady

v kvalifikační struktuře obyvatelstva nejsou při zaměření na jednoduché či jen středně technicky náročné hromadné výroby meziproduktů dostatečně využity. V době, kdy západoevropské země i USA mají podstatně pomalejší ekonomický růst než dynamicky se rozvíjející země Asie a dalších kontinentů, je žádoucí diversifikace zahraničního obchodu mimo region Evropy a Severní Ameriky, i když vazby na západoevropské země a Německo zůstanou rozhodující.

Nalezení specifického výrobního profilu a takového zaměření aktivit, v němž by malé středoevropské ekonomiky uplatnily své přednosti v nových podmínkách, je vážným problémem. Čelit konkurenci nově se industrializujících mladých ekonomik s jejich nepřekonatelnou výhodou podstatně nižších jednotkových pracovních nákladů je možno pouze při zaměření na takové originální produkty a služby, které jsou jim zatím nedostupné nebo vzdálené, a při pružném přizpůsobování individuálním potřebám náročných zákazníků. Jde o přechod ke kvalitativně založené konkurenční výhodě. ■

LITERATURA

ČNB: *Platební bilance*. Česká národní banka 2010.

ČSÚ: *HDP – Národní účty*. Český statistický úřad 2010.

ECFIN: *Statistical Annex of European Economy*. Autumn 2009. Luxembourg: European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2009(a).

ECFIN: *Economic Forecast Autumn (2009)*. Luxembourg: European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2009(b).

EUROSTAT: *National Accounts (database)*. Luxembourg: EUROSTAT 2010(a).

EUROSTAT: *Structural Indicators (database)*. Luxembourg: EUROSTAT 2010(b).

EUROSTAT: *Population and Social Conditions (database)*. Luxembourg, Eurostat 2010(c).

GLIGOROV, V., HAVLIK, P., LANDESMANN, M., PÖSCHL, J., RICHTER, S. et al.: *Crisis Is Over, but Problems Loom Ahead*. Vienna: The Vienna Institute for International Economic Studies, WIIW Current Analyses and Forecast, 2010, No. 5. ISBN 978-3-85209-015-3.

KOLEKTIV CES VŠEM, NOZV NVF: *Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009*. Praha, Linde 2010. ISBN 978-80-86131-87-0.

MF ČR: *Makroekonomická predikce České republiky*. Praha, Ministerstvo financí ČR, leden 2010.

OECD, EUROSTAT: *Purchasing Power Parities and Real Expenditures, 2005 Benchmark Year*. Paris, OECD 2007.

SPĚVÁČEK, V., VINTROVÁ, R.: Růst, stabilita a konvergence české ekonomiky v letech 2001–2008. *Politická ekonomie*, č. 1, 2010, s. 20-50. ISSN 0032-3233.

REAL CONVERGENCE AND ITS FACTORS

Ing. Růžena Vintrová, DrSc.

ABSTRACT

The changes in the Czech Republic's and the Central European countries' international economic position are examined in connection with the consequences of economic recession. The progress in real convergence to the developed countries and its factors are analysed in more details by the help of alternative indicators (GDP, real gross domestic income, gross and net national income). The GDP expenditures' structure in individual EU countries is examined and the differences are classified. A question of some new inevitable structural changes in GDP production is posed.

KEYWORDS

Real convergence and divergence, economic level, gross domestic product, real gross domestic income, gross and net national income, terms of trade, labour productivity, rate of employment, cost competitiveness, the structure of GDP expenditures

JEL CLASSIFICATION

E01, E24, E32, F15, F43, J01

Nově v boji proti korupci? Index globální integrity

Bc. Anna Bajzíkova
Prof. Ing. Milan Žák, CSc.

Text „Měření korupce: mýty a realita“ z roku 2007 z pera autorů asi největšího zkoumání institucionální kvality ve světovém měřítku - projektu Světové banky Governance Matters formuluje a vyvrací šest mýtů o korupci. Jedná se o tyto mýty:

1. korupce je neměřitelná,
2. subjektivní data odrážejí spíše vágní a obecné vnímání korupce než konkrétní realitu,
3. subjektivní data jsou pro měření nespolehlivá,
4. potřebujeme pevný cíl pro opatření v boji proti korupci,
5. subjektivita protikorupčních opatření nevede k „žalovatelnosti“, a tak nemůže být politiky použita v boji proti korupci,
6. korupci není třeba sledovat příliš důsledně, neboť mnohé země s vysokou korupcí mají zároveň i velký růst.

V textu se autoři snaží tyto mýty vyvrátit a závěrem konstatují, že vývoj míry korupce je součástí širšího institucionálního rámce společnosti a kvalita boje proti korupci je i bojem proti obecnějšímu institucionálnímu selhání/selhávání.

Měření korupce není tedy jen záležitostí Transparency International, která vydává v současnosti asi nejznámější a nejpoužívanější Index vnímání korupce (CPI), ale i součástí řady jiných hodnocení institucionální kvality. Jelikož se v Centru ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu dlouhodobě věnujeme deskripci institucionální kvality zejména srovnání jednotlivých zemí v rámci EU, narážíme nutně na různé snahy zahrnout korupci do rozličných měření. V poslední monografii CES VŠEM vydané pod názvem „Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009“ je korupce zahrnuta do následujících ukazatelů (indexů).

Index vnímání korupce je souhrnným indexem zpracovávaným každoročně Transparency Internati-

onal, hodnocení úrovně korupce vychází ze šetření subjektivních názorů respondentů a index nabývá hodnot 0–10, kde 10 představuje nejlepší výsledek. Data jsou přístupná od roku 1997, v současné době pro 180 zemí světa.

Globální barometr korupce je rovněž publikován společností Transparency International a je založen na průzkumu veřejného mínění (provádí zejména Gallupův ústav). První průzkum proběhl v roce 2003 ve 48 zemích, poslední v roce 2009 pro 69 zemí a teritorií a slouží k doplnění, popřípadě korekci údajů CPI.

Index ekonomické svobody Freedom House, kde je korupce řešena v rámci hodnocení politických práv a občanských svobod v dané zemi. Freedom House vychází z údajů Indexu vnímání korupce zpracovaných Transparency International. Škála hodnocení je od 1 do 7 (maximální svoboda) a index je publikován každoročně od roku 1995 pro 180 zemí.

Index ekonomické svobody Heritage Foundation, kde je korupce řešena v rámci deseti svobod, podle kterých jsou země hodnoceny. Hledisko nazvané „Osvobození od korupce“ zahrnuje index vnímání korupce zpracovaný organizací Transparency International. Škála hodnocení je od 0 do 100 (maximální svoboda) a index je publikován každoročně od roku 1996 pro 183 zemí.

Index neprůhlednosti (Opacity Index), zpracovává nezisková organizace Kurtzman Group od roku 1999 pro 48 zemí světa (z toho 17 členských zemí EU). Korupce je zahrnuta v rámci pěti komponent, které jsou pokládány za „negativní sociální kapitál“ a má samostatnou metodiku. Vyšší skóre na škále 0–100 znamená vyšší neprůhlednost a tím i nižší konkurenceschopnost.

Kvalita veřejné správy, hodnocená CES VŠEM jako souhrnný ukazatel, zahrnuje měření korupce

jako jeden z šesti ukazatelů institucionální kvality pod názvem Kontrola korupce s vlastní metodikou. Projekt funguje ve srovnatelné podobě od roku 1997, data jsou ve škále od -2,5 bodu do +2,5 bodu (nejlepší výsledek) pro 212 zemí.

Odpověď na zkvalitnění pohledů, měření a následná hospodářsko-politická opatření proti korupci uvádí P. Vymětal (viz Bulletin CES VŠEM, 1/2009): „Vnímání korupce, resp. snaha o určité podchytení skutečné míry korupce v zemi, je tedy poměrně náročné, stejně tak i nepřesné. Přihlédneme-li k faktu, že skutečné korupční činy bývají skrývány, pokud se o nich mluví, mohou být pouze součástí folklóru, ale nikoli odrážet skutečný stav. Jakkoli jsou tedy data o korupci – ať již ta statistická, nebo ta vnímatelná – problematická, mají tvůrci politik a opatření alespoň nějaká. Jak s nimi naložit se ale musí rozhodnout sami.“ To je možno brát jako konstatování současného stavu.

V rámci rozšíření pohledu na možnosti boje proti korupci se CES VŠEM, jako pilotní pracoviště v České republice, stává od roku 2010 součástí projektu „Index globální integrity“ (IGI), který mapuje existenci, efektivitu, silné a slabé stránky protikorupčních systémů 70 zemí světa na národní úrovni v roce 2004, a následně, po značných změnách v metodologii, každoročně počínaje rokem 2006. Index globální integrity je součástí textu s názvem „Zpráva o globální integritě (The Global Integrity Report)“. IGI je, podle názorů tvůrců, nástrojem pro sledování účinnosti protikorupčních mechanismů na úrovni jednotlivých zemí. Na rozdíl od většiny indikátorů vládnutí a korupce má organizace zprostředkující Zprávu o globální integritě vytvořenou vlastní sítí kvalifikovaných výzkumníků, akademiků a publicistů v každé hodnocené zemi. Ti zprostředkovávají a shromažďují kvantitativní data i kvalitativní zpravodajství ohledně účinnosti protikorupčního rámce dané země.

Index globální integrity zprostředkovaný Zprávou o globální integritě **neměří korupci jako takovou, ani její vnímání, nýbrž protikorupční a dozorčí instituce, mechanismy a praktiky.** Tyto instituce by měly sloužit jako prevence odrazující provozování korupčních praktik a dále by měly zaručit nevyhnutel-

ný trest pro zainteresované strany v korupčních kauzách. Jelikož fenomény korupce a uplácení jsou těžko zachytitelné empiricky, nabízí hodnocení výkonů klíčových mechanismů podporujících nedotknutelnost a bezúhonnost (jako jsou občanská společnost, média, prosazování zákona) mnohem konkrétnější způsob analýzy a monitorování odpovědnosti vlády. Při interpretaci výsledků IGI pro jednotlivé země je nutno brát v úvahu, že „více integrity“ není totéž jako „méně korupce“. To navzdory tomu, že obojí spolu souvisí.

I když ambicí Indexu globální integrity je pokrýt všechny země a regiony světa, vzorek 70 zemí světa poskytuje vyrovnaný přehled. Tento vzorek byl v roce 2009 vybrán podle geografické polohy zemí (vzhledem k omezenému rozpočtu nezávislé neziskové organizace Global Integrity), jakož i s ohledem na dostupnost expertů provádějících hodnocení v dané zemi. Snad nejdůležitějším kritériem pro zahrnutí konkrétní země do hodnocení je podmínka, že organizace Global Integrity je schopná zabezpečit dostatečně kvalifikovaný tým v zemi, která má být sledována. Požadavky na sestavení týmu jsou: tým se skládá z minimálně pěti a maximálně deseti expertů, členové se rekrutují z předních žurnalistů a odborníků z oblasti sociálních věd.

Metodologie

Hodnocení každé země obsahuje tři hlavní elementy: kvalitativní hodnocení (tzv. Reporter's Notebook) vypracované předním žurnalistou v zemi, výsledky kvantitativního hodnocení indikátoru integrity a časový přehled korupčních kauz. Indikátory integrity posuzují existenci, efektivitu a přístup obyvatel ke klíčovým kontrolním a protikorupčním mechanismům, které mají vliv na odpovědnost vlády, a to prostřednictvím více než 300 indikátorů. Posuzují se sporné otázky ohledně procesu zadávání veřejných zakázek, svoboda médií, požadavky na zveřejňování majetkových přiznání politiků a regulace konfliktů zájmu. Výsledky hodnocení tak berou v úvahu jak existující zákonná opatření („in Law“ indikátory), tak i de facto realitu jejich praktické implementace v dané zemi („in Practice“ indikátory). Takto zpracované údaje jsou

v několika kolech ověřovány na mezinárodní úrovni, což zajišťuje potřebné srovnání jednotlivých zemí.

Od roku 2007 jsou indikátory integrity organizované v šesti hlavních kategoriích a 23 subkategoriích:

- **I. Občanská společnost, veřejné informace a média** (subkategorie Organizace občanské společnosti (I.01), Média (I.02), Přístup veřejnosti k informacím (I.03)).
- **II. Volby** (subkategorie Hlasování a voličská účast (II.01), Bezúhonnost voleb (II.02), Politické financování (II.03)).
- **III. Odpovědnost vlády** (subkategorie Odpovědnost exekutivní moci (III.01), Odpovědnost legislativní moci (III.02), Odpovědnost soudní moci (III.03), Postup při sestavování rozpočtu (III.04)).
- **IV. Státní správa a administrativa** (subkategorie Regulace státní správy (IV.01), Ochrana udavačů a informátorů v korupčních kauzách (tzv. whistle-blower measures, IV.02), Zadávání vládních zakázek (IV.03), Privatizace (IV.04)).
- **V. Regulace a dohled** (subkategorie Ombudsman (V.01), Nejvyšší kontrolní úřad (V.02), Daně a celní poplatky (V.03), Podniky ve státním vlastnictví (V.04), Živnostenské listy a regulace živnosti (V.05)).
- **VI. Boj proti korupci, právní řád** (subkategorie Protikorupční zákon (VI.01), Protikorupční organizace (VI.02), Právní řád (VI.03), Vymáhání práva (VI.04)).

Index globální integrity se pro tyto kategorie a subkategorie generuje z více než 300 indikátorů, a to jednoduchým průměrem dat, která spadají pod daný indikátor. Dále se tak pokračuje i na úrovni subkategorií a hlavních kategorií. Jednotlivé indikátory, subkategorie a hlavní kategorie mají stejnou váhu a Index globální integrity je průměrem hodnot jednotlivých výsledků v šesti hlavních kategoriích. Všechny indikátory bez ohledu na typ „in Law“ nebo „in Practice“ jsou bodované na škále 0 až 100 (100 nejlepší). Index globální integrity rozděluje země na základě celkového hodnocení do pěti skupin podle úrovně protikorupčních snah: velmi silné (90+), silné (80+), průměrné (70+), slabé (60+), velmi slabé (<60).

Mezi další unikátní znaky Indexu globální integrity se z metodologického hlediska řadí i fakt, že index pro vypracování svého finálního hodnocení nepoužívá dotazování, průzkumy veřejného mínění, data zprostředkované třetí stranou, nebo veřejně nedostupné informace.

Data roku 2009

Index globální integrity jsme poprvé představili v létě roku 2009 (viz Bulletin CES VŠEM 7/2009). Po roce opět vychází nové vydání tohoto indexu, a to Index globální integrity 2009 (IGI 2009), ze kterého nyní vycházíme.¹⁷ Aktuální hodnocení za rok 2009 analyzuje 38 zemí, z toho pro 30 z nich jsou k dispozici i kvantitativní analýzy. Loni bylo Indexem globální integrity 2008 hodnoceno jen šest zemí EU-27, letos jich je ještě méně. Jde jen o dvě země EU, které jsou zároveň sousedními státy České republiky – Německo a Slovensko.

Aktuální stránka indexu <http://report.globalintegrity.org/> však nenabízí číselné hodnocení jednotlivých subkategorií IGI 2009 jak pro Spolkovou republiku Německo, tak ani pro Slovensko. Jak uvádí interní zdroj organizace Global Integrity, „zveřejnění číselného hodnocení Německa se ani neočekává“. Pro tuto zemi je dostupný alespoň tzv. „Zpravodajský zápisník“ (v originálu Reporter’s Notebook), který představuje slovní část hodnocení každé země. V případě Slovenska bude hodnocení IGI 2009 dokončeno v průběhu několika měsíců, avšak podle interního zdroje organizace Global Integrity se očekává jeho zveřejnění až po červnových parlamentních volbách na Slovensku, aby se vyloučilo jeho zneužití k „čistě politické show“.

Analýza výsledků IGI 2009

Žádná ze zemí EU-27 nebyla v roce 2009 dostupná v kvantitativních analýzách Indexu globální integrity. Pro připomenutí však nabízíme všechna dostupná hodnocení členských zemí EU od počátku indexu v roce 2004. Z tabulky 1 je zřejmé, že navzdory obecně rozšířené představě slabých protikorupčních mechanismů a bujení korupčních skandálů ve východní

17 Nové vydání dat pro rok 2010 se očekává v únoru 2011.

a střední Evropě, země jako Bulharsko, Rumunsko, Litva, Lotyšsko, Polsko či Maďarsko vykazují relativně dobré výsledky, co se týče IGI. Data za rok 2008 a předchozí ukazují, že tyto země bývalého východního bloku mají ve srovnání s ostatními regiony světa vybudované relativně silné protikorupční systémy.

Tabulka 1 ▶

Index globální integrity pro hodnocené země EU (r. 2004–2009)

	2004	2006	2007	2008	2009
Bulharsko	..	80	87	87	..
Francie	78
Itálie	83	..	81	79	..
Litva	74	..
Lotyšsko	84
Maďarsko	77	..
Německo	83
Polsko	88	..
Portugalsko	86
Rumunsko	..	86	81	80	..
Španělsko	81

Poznámka: Hodnoty indexu 0–100 (100 nejlepší výsledek).

Pramen: Global Integrity Report: 2009, vlastní zpracování.

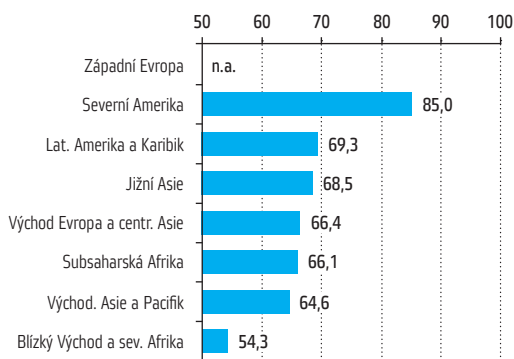
Uvedený nesoulad je vysvětlitelný několika důvody. Rozdíl mezi negativním vnímáním odpovědnosti vlády veřejnosti a pozitivním hodnocením národního protikorupčního mechanismu IGI může signalizovat přítomnost dynamické občanské společnosti a médií, která jsou schopná přinést otázky dobrého vládnutí do středu zájmu veřejnosti. Mezi další vysvětlení patří i nedávné reformy v souvislosti s přístupovým procesem zemí východní Evropy do EU a NATO. Žádná ze zemí EU nezaznamenala zásadní celkové zlepšení či propad od doby, kdy byla hodnocena naposledy. To potvrzuje zjištění tvůrců indexu, že vybudování dobře fungujících protikorupčních mechanismů trvá i řadu let.

IGI přineslo v roce 2009 číselné hodnocení 30 zemí rozdělených do osmi světových regionů (viz obrázek 1). Zeměpisnou oblast západní Evropy nereprezentuje v aktuálním hodnocení žádná země (aspoň co se týče kvantitativních analýz). Zcela nejlíp se umístil region Severní Ameriky, reprezentovaný pouze jednou zemí, USA. Severní Amerika předčila svou úroveň protikorupčních snah všechny ostatní regiony, jelikož se dá v tomto regionu mluvit o silných protikorupčních snahách (viz další text). Ve všech ostatních světových regionech jsou protikorupční snahy považovány v průměru za slabé, v případech Blízkého východu a severní Afriky dokonce velmi slabé. I když vzorek zemí v této nejhůře hodnocené skupině dosáhl nejnižší hodnoty, jde zároveň o země s nejméně výrazným zlepšením od posledního hodnocení (viz níže).

Regionem s největším rozdílem hodnot souhrnného IGI je Východní Asie a Pacifik, jelikož zahrnuje Jižní Koreu, která získala nejlepší hodnocení (88 bodů), a Vietnam s celkově nejslabšími protikorupčními snahami (44 bodů). Rozdílné bodové hodnocení zemí jedné skupiny (rozdíl až 19 bodů) pozorujeme také jak v regionu východní Evropy a centrální Asie, tak i Subsaharské Afriky (viz tabulka 2).

Obrázek 1 ▶

Průměrné hodnocení v regionech, r. 2009

Poznámka: Hodnoty indexu 0–100 (100 nejlepší výsledek). Průměrná hodnota ze vzorku hodnocených zemí v každé zeměpisné oblasti.

Pramen: Global Integrity Report, 2009, vlastní zpracování.

Tabulka 2 ▶

Index globální integrity podle regionů, r. 2009

Zeměpisná oblast	Země	Hodnocení země	Průměrná hodnota oblasti
Záp. Evropa	n.a.	n.a.	n.a.
Východní Evropa a centrální Asie	Ázerbájdžán	64	66,4
	Bosna a Hercegovina	63	
	Gruzie	73	
	Kosovo	67	
	Makedonie	77	
	Srbsko	63	
Jižní Asie	Ukrajina	58	68,5
	Indie	70	
Východní Asie a Pacifik	Nepál	67	64,6
	Čína	60	
	Indonésie	74	
	Jižní Korea	88	
	Mongolsko	57	
Sev. Amerika	Vietnam	44	85,0
Latinská Amerika a Karibik	USA	85	69,3
	Brazílie	76	
	Kolumbie	68	
	Mexiko	72	
Blízký Východ a severní Afrika	Venezuela	61	54,3
	Alžírsko	55	
	Jordánsko	55	
Subsaharská Afrika	Libanon	53	66,1
	Ghana	65	
	Keňa	69	
	Libérie	54	
	Malawi	73	
	Rwanda	71	
	Sierra Leone	69	
	Uganda	69	
Zimbabwe	59		

Poznámka: Hodnoty indexu 0–100 (100 nejlepší výsledek). Červená zobrazuje země s velmi slabými protikorupčními snahami. Průměrná hodnota oblasti je nevážený průměr ze vzorku hodnocených zemí v každé zeměpisné oblasti.

Pramen: Global Integrity Report, 2009, vlastní zpracování.

V roce 2009 zaznamenaly patrné zlepšení protikorupčních mechanismů tyto země: Gruzie (+14 bodů od r. 2008), Sierra Leone (+11 bodů od r. 2007), Mexiko (+9 bodů od r. 2007), Alžírsko a Libanon (obě země +8 bodů od r. 2007). Naopak jen jediná země, Ukrajina (-10 bodů od r. 2007), zaznamenala v uplynulém roce značný propad v hodnocení (viz dále).

Při hodnocení hlavních kategorií si země světa v roce 2009 nejlépe počínaly v první z hlavních kategorií – I. Občanská společnost, veřejné informace a média (průměr pro hodnocené země světa činí 74 bodů). Jen o jediný bod zaostává kategorie V. Regulace a dohled a VI. Boj proti korupci, právní řád, ve kterých byl podle průměru dostupných zemí vyrovnaný počet bodů (73 bodů). Naopak nejnižší skóre v hodnocení Indexem globální integrity zaznamenaly sledované země v kategorii III. Odpovědnost vlády, kde mluvíme o velmi slabých protikorupčních snahách.

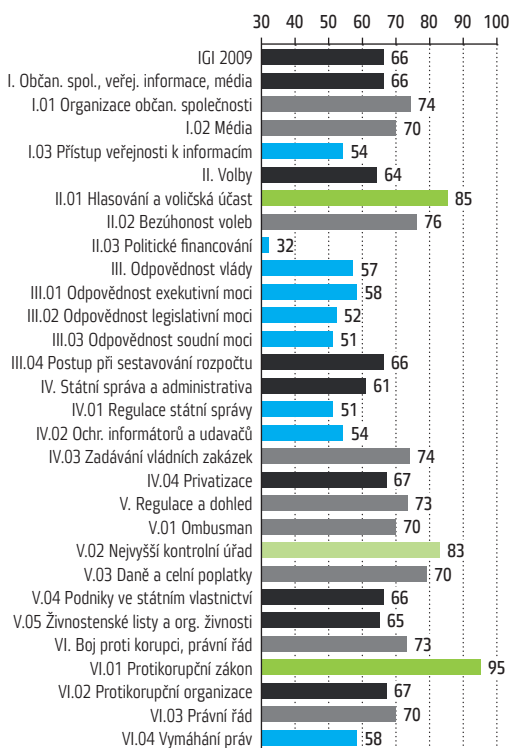
V subkategorii přístup veřejnosti k informacím se hodnotí existence zákonného práva občanů získat informace a jeho efektivnost v praxi, tj. kvalita získaných informací, časová náročnost jejich získávání a náklady s tím spojené. V hodnocených zemích pozorujeme velmi slabé protikorupční snahy dále v subkategorii IV.01 Regulace státní správy (průměr 51 bodů), IV.02 Ochrana udavačů a informátorů v korupčních kauzách (průměr 54 bodů) a subkategorii VI.04 Vymáhání práva (průměr 58 bodů).

Největší výzva pro vlády po celém světě už od počátku existence Indexu globální integrity zůstává i v roce 2009 **regulace financování politické sféry**, kam patří **prokazování finančních prostředků na volební kampaň** nebo **příjmy do pokladen politických stran** (subkategorie II.03 Politické financování, průměr pro hodnocené země světa dosáhl v roce 2009 jen 32 bodů). Při hodnocení dostupných zemí světa se problematickými ukazují i subkategorie I.03 Přístup veřejnosti k informacím a první tři ukazatele v kategorii III. Odpovědnost vlády, kterými jsou odpovědnost exekutivní, legislativní a soudní moci.

Shrneme-li to, tak až v osmi subkategoriích z celkového počtu 23 je dosahováno velmi slabých protikorupčních snah. O slabých protikorupčních snahách mluvíme v pěti subkategoriích a průměrné protikorupční snahy pozorujeme v případě sedmi

subkategorií (viz obrázek 2). Jen u dvou subkategorií byly protikorupční snahy silné (subkategorie II.01 Bezúhonnost voleb a V.02 Nejvyšší kontrolní úřad) a v případě jediné subkategorie dokonce velmi silné (subkategorie VI.01 Protikorupční zákon).

Obrázek 2 ▶
Průměrné hodnocení v hlavních kategoriích a subkategoriích, r. 2009

Poznámka: Hodnoty indexu 0–100 (100 nejlepší výsledek). Hodnoty jednotlivých kategorií a subkategorií jsou průměrem všech hodnocených zemí. Jednotlivé barvy zobrazují protikorupční snahy: modrá – velmi slabé (<60), černá – slabé (60+), šedá – průměrné (70+), světlol zelená – silné (80+), tmavozelená – velmi silné (90+).

Pramen: Global Integrity Report, 2009, vlastní zpracování.

Hodnocení vybraných zemí

Hodnocení jednotlivých zemí v kvalitativních analýzách Indexu globální integrity 2009 přináší následovně zjištění pro Alžírsko, Čínskou lidovou republiku a ostatní vybrané země jednotlivých světových regionů: **Alžírsko** se řadí do skupiny zemí, které zaznamenaly od posledního hodnocení Indexem globální integrity výrazné zlepšení. Šlo zejména o vylepšení skóre subkategorie Organizace občanské společnosti (I.01) a Média (I.02). Tyto složky státu sehrávají významnou úlohu jako strážci korupčního jednání, a to i navzdory náročnému prostředí, ve kterém působí. Transparentnost v oblasti pozorování voleb a zadávání vládních zakázek se také zlepšila, jelikož občané mohou snadněji nahlédnout na výsledky jak voleb, tak i veřejných soutěží.

Politické zasahování do protikorupčních snah je **v Čínské republice s vládou jedné strany** problémem přesahujícím všechny ostatní. Existuje jenom velmi malá separace mezi vládnoucí politickou stranou (Komunistická strana Číny) a jednotlivými vládními funkcemi. To se projevuje zejména v nedostatečném ošetření konfliktů zájmů napříč jednotlivými vládními odvětvími. V Číně nedochází k prověřování majetkových příznání veřejných činitelů a jejich rodinných příslušníků, jelikož příznání podaná vládními osobami jsou „nedotknutelná“. Státní podpora politických kandidátů je pevně stanovena, avšak může být navýšena v případech vlivných stranických osobností. Čínská média zůstávají potlačena, neboť všechny mediální výstupy jsou čistě státní. Mimoto jsou novináři nuceni provádět autocenzuru všech svých příspěvků. To se projevilo i na velmi slabém hodnocení kategorie I. Občanská společnost, veřejné informace a média (viz tabulka 3). Avšak zdá se, že „strach nebrání široké veřejnosti při ohlašování korupčního jednání“, jak zdůrazňuje hodnocení IGI 2009. Většina podnětů k vyšetřování korupce pocházela právě ze stížností čínských občanů. V uplynulém roce došlo k malému zlepšení i u subkategorií, které sledují přístup veřejnosti k vládním dokumentům a náročnost získání příslušných oprávnění k podnikání.

Mexiko, po Alžírsku další země s patrným zlepšením protikorupčních mechanismů jako celku, zaznamenala pozitivní změny zejména v subkategorii

Přístup veřejnosti k informacím (I.03), Hlasování a voličská účast (II.01), Bezúhonnost voleb (II.02), Ombudsman (V.01) a Protikorupční organizace (VI.02). Svůj závazek zjednodušit přístup široké veřejnosti k informacím Mexiko prohlubuje a naplňuje například i novým dodatkem zákona, který vyžaduje standardizaci počítačových systémů všech vládních orgánů, aby se občanům ulehčil přístup k vládním záznamům.

Únorové prezidentské volby na **Ukrajně**, ve kterých rozhodující utkání proběhlo mezi Julii Tymošenkovou a Viktorom Janukovyčem, přilákaly pozornost mezinárodních masmédií, nezávislých pozorovatelů a expertů. Poslední data shromážděná v IGI 2009 demonstrují, že zatímco je Ukrajina schopna uspořádat relativně svobodné a spravedlivé volby, od svého posledního hodnocení v roce 2007 zaznamenala značné zhoršení situace při realizaci klíčových záruk, které hájí transparentnost a odpovědnost vládního, ale i celospolečenského jednání. Kromě zhoršení výkonů protikorupční agentury, přístupu veřejnosti k vládním informacím, podporování právních norem apod., Ukrajina čelí také celkovému nedostatku transparentnosti a odpovědnosti v soudnictví. Ten poskytuje živnou půdu pro množení korupce a nechává občany při poškození jejich práv bezbranné. Trvalý problém představuje i téměř úplná absence jakýchkoliv konfliktů zájmů na úrovni vysokých vládních činitelů uvnitř exekutivy, legislativy a soudních složek. Tím jsou dveře pro ovlivňování zájmovými skupinami a zahraničními vládami otevřené.

I přes změnu administrativy **ve Spojených státech amerických** v roce 2009 nebyl dosažen významný pokrok v omezování korupce. Navzdory novému rétorickému závazku Bílého domu a chvályhodné snaze zvýšit transparentnost vládních informací existuje jenom malá evidence konkrétních změn, které by se ujaly a v nadcházejících letech omezily korupci na národní úrovni. Souhrnný Index globální integrity pro USA dosáhl v roce 2009 85 bodů, což je přesně o dva body méně než v roce 2007 a 2006, kdy byly USA hodnoceny naposledy. Pohled na jednotlivá data hodnocení naznačuje hned několik důvodů pro malý pokrok USA v uplynulém roce. První protikorupční snahy Obamovy administrativy byly zaměřeny zejména na zpřísnění pravidel pro lobbování. To určitě

neuškodilo, avšak spíše než na zvýšení transparentnosti lobbingu Global Integrity poukazuje na zhoubný účinek velkých obnosů peněz ve federálních volbách jako na jednu z hlavních příčin korupce v americkém systému. Selhání efektivní kontroly vlivu peněz na politiku oslabilo ostatní reformy a pokračuje v podkopávání potenciálu dlouhodobé změny. Organizace Global Integrity dále předvídá, že nedávné rozhodnutí nejvyššího soudu Spojených států dovolit vyšší míru korporativních a odborových výdajů na předvolební kampaň bude dále stlačovat příští hodnoty souhrnného indexu Spojených států směrem dolů.

Tabulka 3 ▶

Hodnocení vybraných zemí v hlavních kategoriích, r. 2009

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Alžírsko	47	60	54	53	51	67
Čína	55	44	46	71	76	70
Ghana	63	60	50	59	81	75
Indie	72	70	59	66	80	71
Mexiko	82	84	60	63	77	70
Ukrajina	78	64	46	28	70	61
USA	86	84	84	84	85	86

Poznámka: Výsledky v kategoriích 0–100 (100 nejlepší). Šest hlavních kategorií: I. Občanská společnost, veřejné informace a média, II. Volby, III. Odpovědnost vlády, IV. Státní správa a administrativa, V. Regulace a dohled, VI. Boj proti korupci, právní řád.

Pramen: Global Integrity Report, 2009.

Ukrajina není jediná země, která má těžkosti překonat mezeru mezi spravedlivými volbami a větší

mírou odpovědnosti jako celku. Jak podtrhuje organizace Global Integrity na základě své již čtyřleté praxe a práce ve více než 100 zemích světa, „zatímco mnohé vlády vynikají v zabezpečení transparentnosti voleb a vysoké voličské účasti, nejsou schopné zabezpečit adekvátní záruky v případě konfliktů zájmů, darů a dalších benefitů udělovaných vládním činitelům, či při vynucování majetkových příznání politicky zainteresovaných osob“.

Závěr

CES VŠEM se uchází o pozici garanta číselného hodnocení Zprávy o globální integritě ohledně zdraví protikorupčního rámce ČR. Nové vydání indexu pro rok 2010 se očekává v únoru 2011, kde by ČR mohla být již zahrnuta. Jedinečnost tohoto hodnocení spočívá v tom, že na rozdíl od ostatních indexů měřících korupci Index globální integrity zprostředkovaný Zprávou o globální integritě neměří korupci jako takovou, nýbrž protikorupční a dozorčí instituce, mechanismy a praktiky.

Největší výzvou pro vlády na celém světě už od počátku existence Indexu globální integrity zůstává i nadále regulace financování politické sféry, kam patří prokazování finančních prostředků na volební kampaň, nebo příjmy do pokladen politických stran. V roce 2009 byl podle analýzy dostupného vzorku zemí, které hodnotí Index globální integrity, až v osmi subkategoriích (z celkového počtu 23) dosahováno velmi slabých protikorupčních snah. Naopak, jen v případě subkategorií Bezúhonnost voleb a Nejvyšší kontrolní úřad byly pro dostupný vzorek zemí protikorupční snahy hodnocené jako silné, u subkategorie Protikorupční zákon dokonce jako velmi silné. ■

LITERATURA

- A User's Guide to Measuring Corruption* [online]. Oslo: Global Integrity and UNDP Oslo Governance Centre, 2008 [cit. 2009-08-18]. Dostupné z URL: http://www.undp.org/oslocen-tre/docs08/users_guide_measuring_corruption.pdf.
- CES VŠEM: *Bulletiny CES VŠEM* [online]. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z URL: www.cesvsem.cz.
- Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky: *Ročenka konkurenceschopnosti české ekonomiky 2007–2008*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-86131-78-5.
- FREEDOM HOUSE: *Freedom in the World 2009* [online]. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z URL: www.freedomhouse.org.
- GLOBAL INTEGRITY: *Global Integrity Report 2009* [online]. Washington, DC: Global Integrity 2010. [cit. 2010-05-03]. Dostupné z URL: www.globalintegrity.org.
- HERITAGE FOUNDATION: *Index of Economic Freedom 2009* [online]. [cit. 2009-11-22]. Dostupné z URL: www.heritage.org. ISBN 978-0-89195-280-0.
- KAUFMANN, D., KRAAY, A., MASTRUZZI, M.: *Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008* [online]. World Bank Policy Research Working Paper No. 4978. Washington : World Bank, 2009b [cit. 2009-08-16]. 103 p. Dostupné z URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1424591.
- KAUFMANN, D., KRAAY, A., MASTRUZZI, M.: *Measuring Corruption : Myth and Realities* [online]. [cit. 2010-05-21]. Dostupné z URL: <http://sitesources.worldbank.org/INTWBIGOVANTCOR/resources>.
- KOLEKTIV CES VŠEM, NOZV NVF: *Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009*. Praha: LINDE, 2010. ISBN 978-80-86131-87-0.
- KURTZMAN GROUP (Milken Institute): 2009 Opacity Index: *Measuring Global Risks* [online]. Dostupné z URL: www.milkeninstitute.org.
- LAMBSDORFF, J.G.: *The Methodology of the Corruption Perception Index 2008* [online]. Berlin : Transparency International, 2008 [cit. 2009-08-17]. Dostupné z URL: <http://www.transparency.org/content/download/36193/568706>.
- PORTER, M.E., SCHWAB, K.: *The Global Competitiveness Report 2008–2009* [online]. Geneva : World Economic Forum, 2009 [cit. 2009-08-16]. 500 p. ISBN 978-92-95044-11-1. Dostupné z URL: <http://www.weforum.org/pdf/GCR08/GCR08.pdf>.

NEW REMEDY FOR FIGHTING CORRUPTION? GLOBAL INTEGRITY INDEX.

Bc. Anna Bajžíková, Prof. Ing. Milan Žák, CSc.

ABSTRACT

The Global Integrity Report: 2009 assesses the strengths and weaknesses of national-level anti-corruption systems in 38 countries around the world. The Global Integrity Index, an element that makes up the Global Integrity Report, was for the first time introduced and analyzed by the CES VSEM already last year. To commemorate, we supply a brief overview of methodology and the main approach of this index. The CES VSEM is applying for the position of

a lead researcher of this index in the Czech Republic. A country assessment of the Czech Republic could be included as part of the Global Integrity Report: 2010 if the timing of contributions to the assesment as well as cooperation with the Global Integrity will be properly scheduled. The last part of this report summarizes the key findings of 2009 Global Integrity Report and analyzes its results.

KEYWORDS

Anti-corruption mechanisms, good governance safeguards, socio-economic development, elections, government accountability, rule of law, civil society.

JEL CLASSIFICATION

D02, D23, D72, D73, G18, H11, K42, R50

Inovace a životní prostředí

Bc. Petra Luňáčková

Doc. Ing. Karel Müller, CSc.

Otázky životního prostředí jsou dnes předmětem zájmu nejen vědy, ale i politických aktérů a odborné veřejnosti. Orientace vědeckého zkoumání na problémy životního prostředí podporuje nejen růst výzkumu a jeho poznatků v jednotlivých oborech, ale vede k reorganizaci tradičního (oborového) uspořádání vědy do různých forem mezioborové spolupráce i interakce vědců s politickou i mediální veřejností. Obdobně i úsilí o formulaci témat a řešení problémů životního prostředí reorganizuje formy politického a veřejného života: tyto otázky zaujaly důležité místo v politických programech všech stran, potřeba jejich důkladnějšího řešení podnítila vznik nových politických stran, citlivost k těmto tématům a problémům vede pozvolna i k reorganizaci preferencí našeho každodenního jednání. Nově se utvářející rámec reorientace a reorganizace vědeckého, politického i občanského života proniká hlouběji i do jednotlivých dílčích oblastí, zdrojů jejich tvorby či produkce i dosahovaných efektů. V posledních letech téma životního prostředí proniká i do problematiky inovací. Reflektují ho ekonomická a sociální studia inovací i správní orgány, které plní regulativní funkce ve vztahu k inovacím. Významnost této situace byla podpořena i všeobecným přijetím jejího označení jako situace či problémy „ekoinovací“. V následujícím textu chceme charakterizovat a kriticky zhodnotit diskusi k ekoinovacím. Při hodnocení se přidržíme těch teoretických hledisek, která dnes ovlivňují pojetí inovací: je to koncepce (národního) inovačního systému, změna jeho institucionálního uspořádání (přechod od lineárního k interaktivnímu modelu) v kontextu institucionálního rámce moderních společností i možností jeho zobrazení podle indikátorů OSLO manuálu). Data o statistických šetřeních inovací využijeme také při hodnocení inovačních aktivit týkajících se řešení problémů životního prostředí.

Formulace problému

Intenzivní diskusi k pojetí ekoinovací lze sledovat za poslední dva, tři roky. Tato diskuse i regulativní praktiky již odrážejí všeobecné přijetí interaktivního pojetí inovací: počítají s tím, že inovační podněty i zdroje a jejich efekty i důsledky se prosazují v kontextu rozvinutých infrastruktur národních inovačních celků. Mimořádný vzestup zájmu odborných a regulativních aktérů o toto téma však nelze pochopit bez jeho politického a kulturního kontextu. Ten reflektuje určité aktuální možnosti a výzvy k reorientaci inovačních procesů. Je však také výrazem dlouhodobějších proměn, které se týkají postavení a úlohy vědy, techniky a inovací v institucionálním uspořádání současných společností. Vyjadřuje stav jejich ekonomického provozu, fungování státu a kontroly různorodých prostředků násilí a ohrožení (viz Müller, 2007). Tato zkušenost se začala prosazovat již v předcházejících dekadách a to v rámci lineární koncepce inovací. Podle tohoto přístupu se klíčové zdroje inovací utvářejí v rámci institucí akademického odborného vědění a jejich kvalita zajišťuje jejich spolehlivé využití v praktickém jednání. Již tehdy reflektované problémy životního prostředí a inovací byly tematizovány podle tohoto přístupu. Podle tohoto přístupu se předpokládalo, že ekologizace vědy povede k ekoinovacím. Zkušenosti s řešením tohoto problému jsou důležité pro porozumění současnému kontextu, ve kterém se tak razantně prosazuje téma a problém ekoinovací. Chceme upozornit jen na dvě důležité okolnosti, jejichž tematizace může být důležitá také pro současnou diskusi. První okolnost se týkala širšího sociálního rámce, který působil na změny v akademických institucích. Snaha o reorientaci akademické vědy probíhala v tlaku veřejnosti, jenž signalizoval změny hodnotových preferencí. Projevoval se v postupných hodnotových adaptacích jak na straně

politických i akademických aktérů, tak i v kulturním založení politických i akademických institucí. Druhá okolnost se týkala odborné reflexe této situace, zejména ze strany sociálních věd a regulativních orgánů: ekologizace vědy byla interpretována jako komplexní problém – nejde jen o vztah k přírodnímu prostředí, ale i o vztahy mezi lidmi. Určitou „ozvěnou či pozůstatkem“ těchto koncepčních představ je ukazatel sledování vládních výdajů na výzkum a vývoj podle sociálních cílů (viz Frascatti manuál). Tento ukazatel sice umožnil zobrazit rozdělení veřejných zdrojů na výzkum a vývoj podle hledisek sociálních potřeb a soudržnosti, avšak jeho analytická i praktická hodnota byla minimální. Dokumentuje, že komplexitu lze jen velmi obtížně zobrazit pomocí souboru ukazatelů. Jistou reakcí na tuto zkušenost je orientační rámec Lisabonské strategie. Výhled pro orientaci výzkumu je naznačen jen zcela rámcově: rozsah výzkumu by měl silně vzrůstat (na hranici 3 % HDP) a tento růst by měl podporovat konkurenceschopnost, zaměstnanost, udržitelnost životního prostředí a sociální soudržnost.

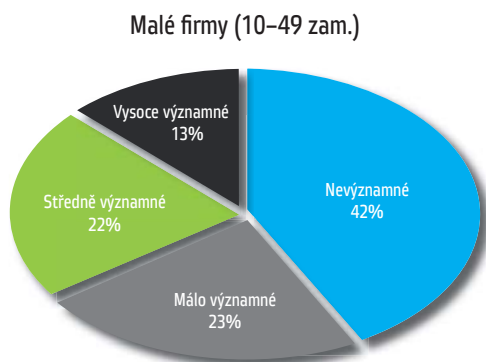
V diskusi o ekoinovacích je třeba vzít také v úvahu odborné i regulativní zkušenosti, které se prosazují při realizaci inovačních politik v jednotlivých zemích. Na přesun od lineárního k interakčnímu přístupu k inovacím jsme již upozornili. Zde jen zdůrazněme, že změna v přístupu k inovacím se prosazuje jak v „tlaku shora“ (vlivem regulativních opatření vlád), tak i v „tahu zdola“ (jednání a změny v chování inovačních aktérů). Dalším poznatkovým zdrojem mohou být existující metodiky a databáze o inovacích (Oslo manuál). Také metodiky inovací se snaží zachytit sociální zaměřenost a efekty inovací. Ve srovnání s obdobnými přístupy v oblasti statistiky výzkumu a vývoje je však metodika inovací výrazně předurčena technickým a ekonomickým rámcem inovačních aktivit. Podle OSLO manuálu je zaměřenost inovací sledována v ukazateli „Výsledky inovačních aktivit“, který vychází z hodnocení realizovaných inovací podle souboru vybraných kritérií. Třetina těchto kritérií se týká reakcí inovujících firem na „tah trhu“ (rozšíření sortimentu a kvality výrobků a růst tržního segmentu trhu), další třetina se týká spíše technických a organizačních charakteristik inovujících firem (objem a pružnost výroby, náklady, spotřeba materiálu a energií) a pouze dvě

kritéria se týkají sociálních hledisek. Jde o hledisko „Omezování škodlivého vlivu na životní prostředí nebo zlepšení zdraví a bezpečnosti“ a hledisko „Splnění regulačních opatření a norem“. Obě tato kritéria v jisté míře charakterizují přístup inovujících firem k ekoinovacím.

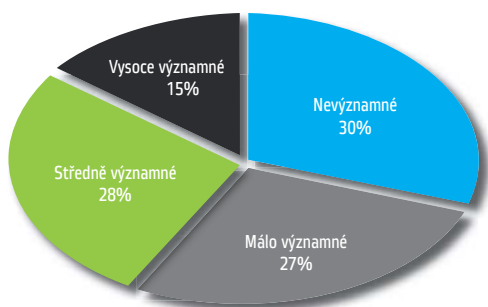
Poslední šetření za léta 2004–2006 poskytuje již dosti široký soubor hodnotících výpovědí inovujících firem podle výše uvedeného ekologického hlediska (viz graf 1). Jednak se ukazuje, že v celkovém souboru inovujících firem převažuje důraz na významnost kritérií obou výše uvedených skupin – tržní hlediska a technicko-organizační hlediska. Hledisko střední a vysoké významnosti životního prostředí je uplatněno u 35 % inovujících firem, zatímco obdobný ukazatel u tržních hledisek se pohybuje v rozsahu 65–85 % inovujících firem a hledisko technickoorganizačních efektů u 45–65 % inovujících firem. Určitým podnětem pro kritické a podrobnější hodnocení je nízká významnost kritéria regulativních norem, které se vztahuje jak ke kvalitě nových výrobků a technologií, tak i normám životního prostředí. Ve srovnání se všemi předcházejícími kritérii je nejnižší (střední a vysokou významnost mu připisuje okolo 25 % inovujících firem).

Graf 1 ►

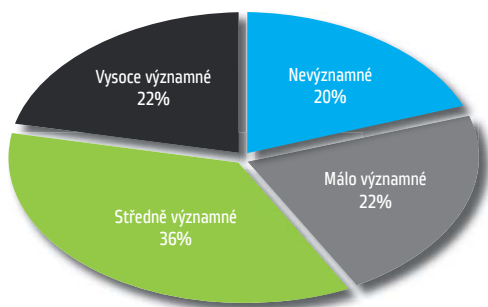
Výsledky inovačních aktivit z hlediska velikosti firem podle kritéria „Omezení škodlivého vlivu na životní prostředí nebo zlepšení zdraví a bezpečnosti“, které označují inovující formy podle významnosti (v %, velikost firmy, 2004–2006)

Střední firmy (50–249 zam.)

Velké firmy (nad 250 zam.)

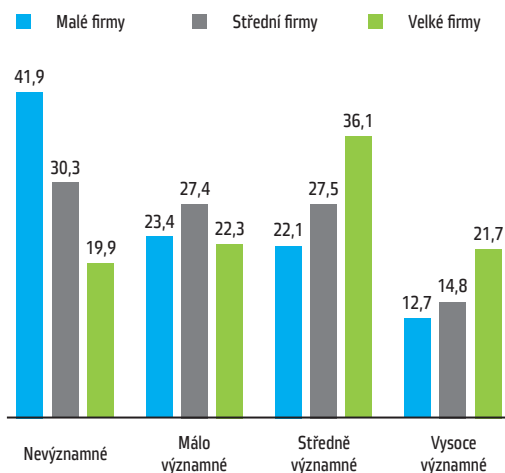

Pramen: www.czso – služby, věda a výzkum, inovační aktivity podniků (28. 4. 2010).

Otázka tedy zní: je výše tohoto ukazatele indikátorem zavedeného respektu k normám nebo toto hledisko není prakticky tak zavazující. Výše diskutované údaje jsou také k dispozici v členění podle velikosti firem (viz graf 2) a podle průmyslových odvětví. Bereme-li v úvahu hledisko střední a vysoké významnosti inovací orientovaných na životní prostředí, pak lze konstatovat, že toto hledisko je uplatněno u více jak poloviny velkých firem (57,8 % v šetření za léta 2004–6); tento ukazatel u středních firem činí 42,3 % a u malých firem 34,8 %. Potvrzuje se zde již obecně platný trend, který poukazuje na skutečnost, že větší firmy jsou mnohem naléhavěji konfrontovány s hledisky životního prostředí. Jinou otázkou jsou pak možnosti velkých firem ovlivňovat politická a regulativní opatření ve prospěch svých strategií.

Graf 2 ▶

Výsledky inovačních aktivit podle kritéria „Omezení škodlivého vlivu na životní prostředí nebo zlepšení zdraví a bezpečnosti“, které označují inovující formy podle významnosti (v %, velikost firmy, 2004–2006)

Pramen: www.czso – služby, věda a výzkum, inovační aktivity podniků (28. 4. 2010)

Přístupy mezinárodních organizací k problému ekoinovací

Radikální změnu v přístupu k ekologickým souvislostem inovací lze pozorovat zejména na platformě diskusí a doporučení mezinárodních organizací. Jde o odpovídající reakci, neboť poznatky o životním prostředí a deficity v možnostech jejich řešení se projevují zejména v mezinárodních souvislostech. V následujícím textu se budeme věnovat přístupům a regulativním postupům, které se prosazují v rámci Evropské unie a zemí OECD. Cílová orientace Lisabonské strategie již dokumentovala, že souvislost mezi inovačně založenou konkurenceschopností a trvale udržitelným stavem přírodního a životního prostředí představuje nejen reálně řešitelný problém evropských zemí, ale i jejich klíčovou politickou preferenci. V diskusích o ekologicky orientovaných inovacích se odráží několik obecnějších problémů, které se např. zřetelněji

projevují v koncepcích ekonomiky založené na vědění. Jde o vymezení problému, který by umožňoval jak smysluplnou argumentaci, tak i následnou analytickou i regulativní aktivitu. Všeobecně se však uznává, že úzké vymezení problému, které by odpovídalo požadavkům spolehlivé analýzy a regulace, není v tomto případě reálné. Širší pojetí ekoinovaci posouvá diskusi o problémech, které znesnadňují analytické i regulativní praktiky. Jde o problémy nezamýšlených důsledků regulativních opatření, krytí artikulovaných rizik, důvěry, která je nezbytná pro rozhodování v podmínkách neurčitosti.

Projekt OECD na udržitelnost průmyslové výroby a ekoinovaci (The OECD Project on Sustainable Manufacturing and Ecoinnovation) byl spuštěn v roce 2008. V současné době je k dispozici hodnotící zpráva za rok 2009. Projekt počítá s několika fázemi jeho postupu. Počáteční fáze se nyní dokončuje. Byla zaměřena především na zmapování situace a poznání současného stavu ekoinovaci. Výsledek této analýzy (vývoje ekoinovaci za poslední dva roky) shrnuje zpráva do šesti bodů:

1. Výrobní sektor se skutečně více zaměřil na udržitelnost průmyslové výroby. Nastal posun od poněkud krátkozrakých řešení k celkovým a dlouhodobě udržitelným strategiím, přičemž pozitivní přístup k životnímu prostředí se stal jejich samozřejmou součástí.
2. Již samotný název „ekoinovace“ naznačuje, že i průmyslová výroba může představovat pozitivní přínos pro životní prostředí. To je podstatná změna ve vnímání průmyslové výroby.
3. Pro přehlednější analýzu se ekoinovace hodnotí primárně podle třech kritérií (podle OECD Oslo manuálu). V první řadě je to cíl (tzn. oblast uplatnění ekoinovace - výrobní proces, produkt, marketingové postupy, organizace, institucionální uspořádání), následuje mechanismus (tzn. způsob, jakým se změny dostávají do praxe) a nakonec, posledním je dopad ekoinovaci na životní prostředí.
4. Ekoinovace usnadňují a podporují splnění současného požadavku na udržitelnost rozvoje. Všechny sektory ekonomiky se soustřeďují především na technický pokrok, nicméně rovněž

organizační a institucionální změny mají svůj pozitivní vliv a jsou nutnou podmínkou technologických změn.

5. Jistý nedostatek spočívá v malém rozšíření a používání jasných a konzistentních indikátorů, díky nimž by si firmy mohly udělat lepší obrázek o své činnosti v návaznosti na své dodavatele i odběratele, v souvislostech celého trhu, a tak lépe pochopit svůj vliv. Rovněž chybí měřítko, orientační stupnice, podle kterých by bylo možné popsat současný stav. Také bude potřeba věnovat zvýšenou pozornost informovanosti o ekoinovaci, protože tento pojem je pro širokou veřejnost stále velkou neznámou (budí spíše dojem zvýšení nákladů než pozitivního vlivu na hospodářský růst a životní prostředí).
6. Pro ekoinovace je klíčové neoddělovat politiku podpory inovací a politiku na ochranu životního prostředí; ideální by byla určitá integrace a společný postup při řešení problémů vedoucí k udržitelnému rozvoji. Některé země OECD stále nemají konkrétní ekoinovační strategii, přestože ekoinovace podporují.

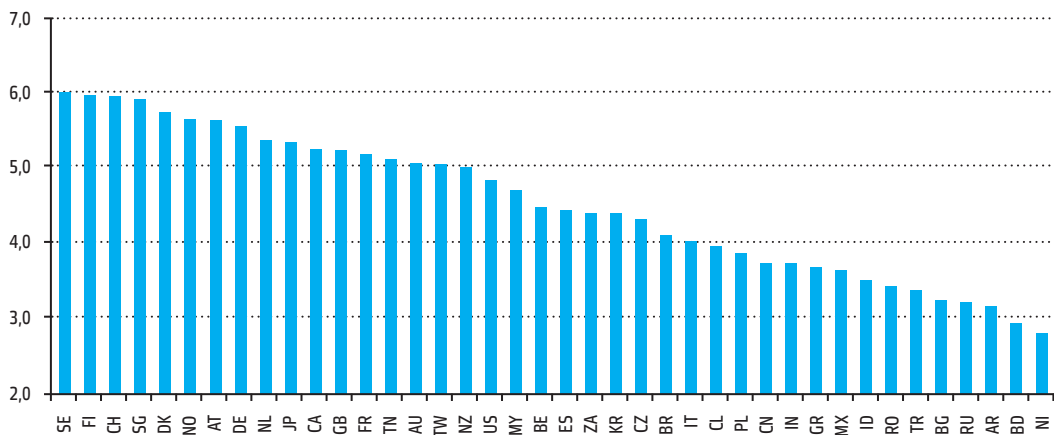
Graf 3 charakterizuje stav artikulace environmentálních politik členských zemí OECD v kontextu uplatňovaných regulativních orgánů a politik.

Přijatě inovační a environmentální strategie jednotlivých členských zemí OECD prokázaly, že jejich vliv na nabídkovou i poptávkovou stranu existujících forem tržní regulace měl odezvu i u podnikatelského sektoru. Nicméně první fáze tohoto projektu také přinesla určité zkušenosti a výzvy, jejichž zhodnocení se prosadilo i do záměrů druhé fáze projektu. Na základě tohoto poučení se druhá fáze projektu zaměří na následující čtyři oblasti:

1. Odstranění nedostatků předešlé fáze především bodů pět a šest, které se týkají forem koordinace jednotlivých regulativních politik a problému statistických ukazatelů.
2. Na politiky a strategie, které se již osvědčily; tomu by mělo pomoci pečlivé hodnocení již uplatňovaných přístupů a postupů.
3. OECD plánuje vytvořit společnou vizi ekoinovaci, která by usnadnila pochopení a koordinaci politik a strategií na nadnárodní úrovni.

Graf 3 ▶

Stabilita a transparentnost environmentálních politik, index od 1 do 7, 2001–2006

Pramen: OECD Environment Working Papers No. 16, 2010 (hodnocení stability transparentnosti je podle škály, ve které 1 znamená často se měnící cíle a strategie a 7 transparentní a stabilní politiku životního prostředí).

4. Na společnou definici a pravidelný „scoreboard“ pro ekoinovace. OECD má díky svému poli působnosti možnost a analytickou kompetenci kombinovat údaje a statistiky z mnoha oblastí, což je pro statistické zpracování ekoinovací výhodné.

Indikátory inovací jsou často založeny na počtu aplikovaných patentů ve vybrané oblasti environmentálně šetrných technologií. Nicméně je třeba do hodnocení zahrnout jen vysoce ceněné patenty, aby statistika byla vypovídající. Tento problém lze statisticky ošetřit různě. Většinou se počítají jen vynálezy, které byly úspěšně patentovány u více úřadů. Na počtu patentů, které lze označit jako ekoinovující, je vidět relativně příznivý trend do roku 2000, jak dokládá graf 4.

Přestože celosvětově počet všech patentů roste, pro environmentální technologie došlo po roce 2000 k poklesu. OECD nabízí několik vysvětlení, jedním z nich je překvapivě podpis Kyotského protokolu. Nedostatek financí po podepsání byl menší než se všeobecně očekávalo. Než se tato skutečnost potvrdila, některé inovace se ukázaly jako nerentabilní. Další příčinou poklesu je pravděpodobně hledání nových strategií vývoje v této oblasti (to se týká především recyklace a obnovitelné energie).

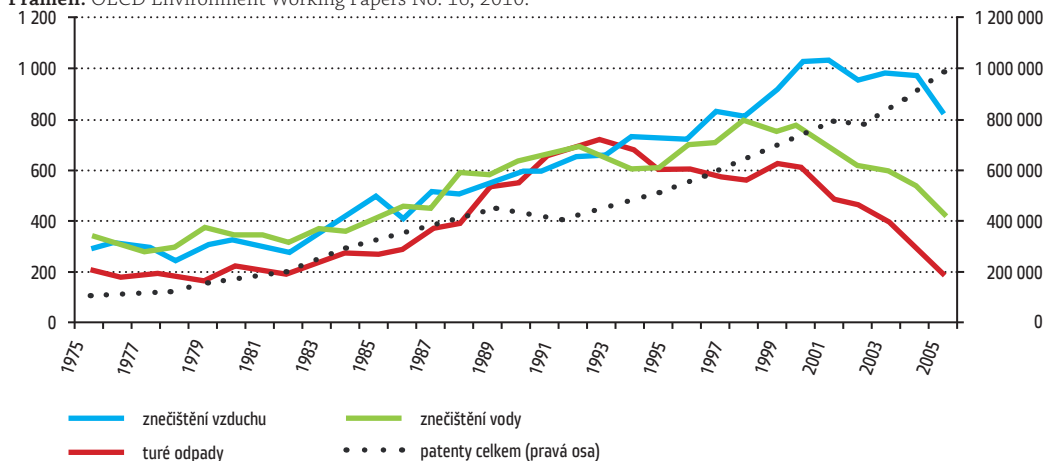
Světový trh s produkty, které jsou šetrné k životnímu prostředí, a službami s tímto zaměřením neustále roste. Studie OECD odhadují, že jen v EU-25 představují výše zmíněné zboží a služby 2,2 % HDP. Z toho plyne, že v oblasti ekoinovací má Evropa šanci stát se podstatným světovým hráčem, a tak přispět k řešení celosvětového problému udržitelnosti rozvoje. Zároveň je to příležitost, jak posílit konkurenceschopnost Evropské unie a připravit se na budoucnost.

Tím se dostáváme k otázce postoje EU, která v současné době formuluje svou strategii ekoinovací. V první fázi se Evropská unie rozhodla podpořit ekoinovace specifickou formou financování. Každoročně vybírá projekty z oblasti ekoinovací, v rámci implementace akčního plánu zaměřeného na technologie, které jsou šetrné k životnímu prostředí. V roce 2009 bylo vybráno 45 projektů z více než 200 návrhů, které si mezi sebou rozdělily 32 milionů eur. Koncepčně jsou ekoinovace v EU součástí širší strategie Programu konkurenceschopnosti a inovací (EU's Competitiveness and Innovation Program). V porovnání s OECD se Evropská unie více zaměřuje na tzv. zelená řešení (green solutions). V letech 2009

Graf 4 ▶

Environmentální technologie, počet patentů celosvětově 1975–2005

Pramen: OECD Environment Working Papers No. 16, 2010.

až 2013 rozdělí více než 200 miliónů eur na podporu ekoinovaci (EU financuje vždy maximálně 50 % celkových nákladů daného projektu). Hlavním cílem je podpořit konkurenceschopnost Evropské unie jako celku, podporovat inovativní řešení, která jsou ohleduplná vůči životnímu prostředí a nastartovat tak novou oblast rozvoje, která přispěje k udržitelnému hospodářskému růstu v Evropě.

Evropská unie identifikovala čtyři oblasti, které jsou v současné době prioritou, jsou to:

1. Recyklace materiálů (recycling materials) – především zlepšení procesu třídění odpadů, zvýšení konkurenceschopnosti firem, které se recyklaci věnují, a kladení důrazu na dodržování pravidel hospodářské soutěže na trhu recyklace. Dále samozřejmě podpora nových recyklačních metod a produktů, které využívají recyklované materiály.
2. Stavby a stavebnictví (buildings and construction) – zahrnují převážně inovace ve stavebnictví, produkci kvalitnějších stavebních materiálů (izolační a tepelné vlastnosti, hmotnost apod.), lepší a větší využití recyklovaných materiálů a obnovitelných zdrojů při stavebních pracích. Novinkou je jistě prioritou šetřit s vodou.
3. Jídlo a nápoje (the food and drink sector) – tato oblast nezahrnuje pouze potraviny, ale i nejrůznější čističe a třeba také obalovou techniku. EU zdůrazňuje, že potravinářské provozy by měly zacházet šetrněji s vodou, snížit množství odpadů, které produkují, začít více recyklovat, zvýšit využitelnost obnovitelných zdrojů a současně se také zaměřit na efektivitu potravinářských procesů. Pozornost se upíná především na oblasti, které významně ovlivňují životní prostředí, tj. produkce masa a mlékárenský průmysl.
4. „Zelený“ business a „zelené“ nákupy (greening business and green purchasing) – toto označení více než produkci přátelskou k životnímu prostředí představuje myšlenku, že environmentální kritéria by měla být brána v potaz při nakupování a využívání zdrojů. Tento přístup má pomoci podnikům přejít k „zelenějším“ procesům výroby. Cílem je integrovat „zelené“ – k životnímu prostředí šetrné – technologie do celé struktury výroby a povýšit je na běžnou součást podnikání.

Výše uvedené strategické přístupy mezinárodních organizací ke koordinaci inovačních aktivit s hledisky životního a přírodního prostředí sestrávají urči-

tou orientační a iniciativní úlohu. Jejich obsah však odráží situaci v jednotlivých zemích a bere v úvahu reálné možnosti jejich exekutivních orgánů i dalších relevantních aktérů. Jejich stav je ovšem různorodý a je také podmíněn délkou praktického zacházení s těmito problémy a podmínkami pro koordinaci zájmů různých funkčně specifických institucí.

Srovnání přístupů obou mezinárodních seskupení a organizací umožňuje také charakterizovat míru reflexe a formulace problémů i okruh aktérů ekoinovací. Přístup zemí OECD má strategičtější rámec: označuje relativně široký okruh aktérů a poznatkových zdrojů, které souvisejí s růstem vlivu ekoinovací v současných společnostech. Označuje slabiny v současném uspořádání a regulaci této oblasti. V pohledu regulativních orgánů (tlaku „shora-dolů“) se počítá s účinnější koordinací vládních orgánů. To odpovídá i zkušenostem inovačních politik, které se stále více orientují na interaktivní přístup – na kvalitu vztahů mezi orgány (nejen na jejich funkčnost). Další slabina se týká reflexivity regulativních orgánů – jejich schopnosti vyhodnocovat zkušenosti a iniciativy aktérů inovací (tah, který působí „zdola-nahoru“). V tomto smyslu lze chápat snahu o lepší vyhodnocování zkušeností konkrétních politik jednotlivých zemí. Jde vlastně o smysluplný a produktivní benchmarking pro oblast ekoinovací. Snaha o vytvoření spolehlivějších ukazatelů ekoinovací (relevantní scoreboard) představuje standardní požadavek mezinárodních organizací, které v této úrovni se nemohou rozhodovat bez takto zobecněných údajů. Přirozeně zde lze uplatnit kritickou námitku, že takto zobecněná informace má nejen velmi nízkou vypovídací hodnotu, ale může „zastírat“ významné (sociálně a kulturně specifické) zdroje, které rozhodují o tom, zda se inovační potenciál může orientovat na problémy udržitelného životního prostředí. Tuto slabinu materiál OECD reflektuje tím, že poukazuje na nedostatečné koncepční zajištění problému ekoinovací a počítá s vypracováním „vize“ k tomuto tématu. V této úrovni lze využít nejen poznatky sociálních věd o inovacích a udržitelném rozvoji, ale také reflektovat ideové představy inovačních aktérů pocházejících z různých funkčních oblastí. Nejen akademická, ale i veřejná diskuse k tomuto tématu pak představuje důležitý prostředek pro změnu funkčních orientací institucí ovlivňujících

jak inovace, tak i životní prostředí. Ekonomická a sociální studia inovací zřetelně poukázala na nezbytnost takového rámce pro přechod národních inovačních systémů od lineárního k interaktivnímu uspořádání (viz Gibbons et al, 1994; Nowotny et al, 2001; Felt, Wynne, 2007). Výše uvedené přístupy EU k problematice inovací nabízí soubor technicky orientovaných problémů, které bezpochyby mají význam pro rozhodování o tom, které inovační projekty jsou environmentálně relevantní. Představuje však jen specifický úhel pohledu, který lze označit jako pohled „technicko-ekonomických příslibů“ (viz Felt, Wynne, 2007). Nenabízí možnost širšího výhledu, na jehož význam upozorňuje dokument OECD a který byl výše diskutován.

Přístupy inovačních aktérů k problému ekoinovací v ČR

V úvodní části textu byla využita data statistických šetření o inovujících firmách, která zčásti umožňují charakterizovat situaci ekoinovací v ČR. Statistická data, jak již bylo uvedeno výše, vždy představují určitou redukci pohledu na skutečnost. Mají však jistou orientační úlohu. V případě sledovaného tématu poukazují celkem zřetelně na váhu různých hledisek a preferencí, které uplatňují inovující firmy ve svých inovačních aktivitách a projektech. Orientace na problematiku životního prostředí je reflektována jako významná, avšak v mnohem menší váze než je orientace na tržní okolnosti a technickoorganizační aspekty firem. Nejnižší váhu hlediska regulativních norem spíše chápeme ve vztahu k problematice životního prostředí, neboť zejména tato oblast je spojena s výraznějším tlakem norem. Zřejmě takto nízkou váhu nelze akceptovat v případě technických norem, jejichž dodržování představuje již běžnou domácí praxi nejen pro inovující firmy.

Výše uvedené proporce mezi váhou jednotlivých hledisek významnosti, které sledují inovující firmy, poskytuje zajímavý obraz o záměrech a motivech inovujících firem. K jeho poznávacímu přínosu se ještě vrátíme. S ohledem na dosažené poznatky sociálních studií inovací, které jsou kodifikovány v koncepci národního inovačního systému, však údaje o významnosti výsledků inovujících firem předsta-

vují jen malou výše poznatků o stavu a dynamice inovačních procesů v rámci národního státu. Tento interpretační rámec využijeme při hodnocení stavu ekoinovaci v ČR. Zde je nutno ještě poznamenat, že interaktivní koncepce národního inovačního systému umožňuje sledovat jak regulativní opatření a jejich účinnost (tlak „shora-dolů“ v podobě opatření národních politik), tak seberegulativní aktivity a jejich vliv na institucionální změny národního inovačního systému (tah „zdola-nahoru“ ve formě vlivu sektorových (akademických, podnikatelských, exekutivních) aktérů na celkové uspořádání národního inovačního systému). Posledně jmenovaný seberegulativní aspekt navíc nabízí možnost sledovat, jak se interakce mezi sektorovými aktéry prosazují do změn v orientacích a jednání aktérů, které umožňují růst inovační výkonnosti národního celku. Tento aspekt je důležitý zejména pro nové členské země, jejichž institucionální rámec národního inovačního systému je formálně téměř shodný s tradičními zeměmi EU, avšak obsahově je bližší lineárnímu konceptu než interaktivnímu. Z tohoto důvodu považujeme za důležité zkoumat situaci ekoinovaci v kontextu jednotlivých sektorových aktérů. Při analýze navážeme na poznatky o stavu národního inovačního systému ČR a jeho adaptaci ke standardním parametrům EU (viz Innovation Policy 2000: Müller, 2008a, b) a snahu o jeho „ekologizaci“, která se prosazuje zejména ze strany Ministerstva životního prostředí ČR.

Strukturní deficity, které ovlivňovaly národní inovační systém ČR, byly identifikovány v kontextu přístupových jednání do EU a doprovodných analytických a hodnotících aktivit (viz Innovation Policy, 2000). Následně úsilí o jejich řešení se v úrovni regulativních orgánů projevovalo zejména při prosazování nároků interaktivního modelu. To předpokládalo důraz na udržení rozvinuté infrastruktury národního inovačního systému, produktivní interakci mezi jejími segmenty i adaptaci jednotlivých institucí národního inovačního systému k nárokům na užší vzájemnou spolupráci. Pomocí poznatků Eurostatu o inovujících firmách (Community Innovation Survey) bylo zjišťováno, v jaké míře se daří zeslabovat vliv uvedených strukturních poznatků. Analýza ukázala, že v podnikatelském sektoru národního inovačního systému dochází k relativně dynamickým změnám. Byly významně

ovlivněny obnovením výrobních zařízení a technologií, adaptací firem k obnovujícímu se tržnímu prostředí a využitím dostupné technické dovednosti pracovních sil. To vedlo ke stabilizaci pozice domácího průmyslu v oborech střední a vyšší střední techniky. Tato možnost zaujmout slušnou pozici v řetězci přidané hodnoty byla povzbuzena zejména díky přílivu zahraničního kapitálu a aktivitě firem se zahraniční účastí v souboru domácích inovujících firem. Potvrzuje to také velmi výrazná orientace domácích inovujících firem na aktivní přebírání zahraničních inovačních zdrojů a nízké využití domácích zdrojů pro svébytnější profilování inovačních aktivit firem. Uvedená data také zřetelně poukazují na dvě základní slabiny národního inovačního systému: slabou vazbu mezi akademickým sektorem a podnikatelskou sférou a nízkou úroveň jeho správy, zejména z pozice vlády a exekutivní sféry (viz Müller, 2008a).

Analýza strategií, které veřejně prezentují a zdůvodňují inovační aktéři jednotlivých segmentů národního inovačního systému, se shoduje s hodnocením, které poskytují grafy 1 a 2 a které jsme již interpretovali: zdokonalování techniky ve prospěch ekonomického růstu a snižování nepříznivých vlivů na životní prostředí představují důležité argumenty, ale i zdůvodňující rámec či diskurz, pomocí kterého jsou nahlíženy inovace a jejich vliv. Předpokládá se, že sociální a environmentální důsledky inovací jsou předvídatelné a technicky řešitelné. Problém nepředvídatelných důsledků a rizik, proti kterým se nelze kalkulativně pojistit, zůstává mimo pozornost. Toto je však problém, který nelze vyřešit bez aktivní veřejnosti, a jeho řešení předpokládá i rozvinutější diskurz a vidění problémů (viz Felt, Wynne, 2007; Müller, 2008a).

Průkopnickou iniciativu v monitorování a hodnocení situace ekoinovaci v ČR podnítilo Ministerstvo životního prostředí a zpracovala česká informační agentura životního prostředí CENIA (2009). Reaguje na výzvu EU, která doporučila členským zemím, aby se tomuto tématu věnovaly. Rámec této výzvy jsme charakterizovali a hodnotili již výše. Těžištěm domácí agentury je zejména souvislost mezi (environmentální) technikou a ekoinovacemi. Uvedená zpráva vychází z regulativních záměrů v oblasti životního prostředí a dokumentuje ji současným stavem podpory environmentálních technologií, jejich možnou adaptací k ná-

rokům na kvalitní životní prostředí, praktikovanými metodikami (např. rámcem životního cyklu výrobku či výrobního procesu) a v neposlední řadě i nástroji regulace a hodnocení stavu environmentálních technologií, jejich podpory v ČR a vlivu na problematiku ekoinovaci. Dokument dokládá, že téma environmentálních inovací má významné místo v politice životního prostředí a je ovlivňováno rozvinutým aparátem podpory. Současně také upozorňuje na slabiny při zvládání této problematiky. Těmi jsou nízká míra koordinace mezi exekutivními orgány a malá schopnost využívání výsledků výzkumu a vývoje ve prospěch podpory environmentálních technologií (viz CENIA, 2009). Souvislost takto podporované environmentální techniky s ekoinovacemi je interpretována pomocí rozlišení dvou typů této techniky a stavem mezi nabídkou a poptávkou po ekoinovacích, vymezením prioritní podpory ekoinovaci ve vybraných (technicko-ekonomických) oborech a členitým souborem regulativních opatření (viz tamtéž).

Pro hodnocení uvedené iniciativy lze využít argumenty, které jsme uplatnili při interpretaci rozdílů mezi přístupem ve výše uvedených dokumentech OECD a EU: interpretace ekoinovaci navazuje na výzvu EU a omezuje se zejména na vztahy mezi technikou a životním prostředím. V předloženém materiálu se zčásti reaguje na poznatkový profil relevantního dokumentu OECD. Přesvědčivě jsou popsány problémy koordinace v exekutivní úrovni, na které OECD upozorňuje, avšak problémy koncepčního přístupu a ukazatelů jsou reflektovány zúženě nebo nedostatečně. Zajímavý přínos k řešení problému ukazatelů může představovat rozsáhlé metodické zajištění přijímaných regulativních opatření v domácí situaci (viz tamtéž). Metodiky musí brát v úvahu rozdílnosti v regulované oblasti a tím nabízet přesnější obraz skutečnosti než značně redukcující hledisko ukazatelů. Na druhé straně to může být prostředek, který posiluje autoritu úředníků a může oslabovat nezbytnou interaktivitu mezi inovačními aktéry.

Výraznější zúžení pohledu na problematiku ekoinovaci představují koncepční přístupy a způsob vidění problémů, na které upozorňuje OECD a které byly objasněny výše na příkladě inovací a s pomocí poznatků ekonomických a sociálních studií vědy, techniky a inovací. Námítky se týkají zejména dvou oblastí: (i)

omezeného rámce pro analýzu zdrojů a důsledků inovací a (ii) jednostranného přístupu ke způsobu správy a regulace ekoinovaci. Soustředění pozornosti na vztah techniky a životního prostředí představuje důležité téma při řešení problémů životního prostředí. Také rozlišení techniky na první a druhou generaci představuje pozitivní krok – přesun pozornosti ze sledování a zlepšování důsledků techniky (technika první generace) na kontext jejího formování (druhá generace techniky). Dnešní odborné diskuse k povaze techniky, které vedly k prosazení postupů druhé generace, však značně přesahují legislativní a ekonomický kontext formování techniky, jak to uvádí ve své studii CENIA. Je již všeobecně přijato, že kontext formování techniky je ovlivňován výraznými mocenskými rozdíly a socio-kulturními tlaky. V rámci národních států byly donedávna tyto vlivy již sociálně usazené (institucionalizovány), což umožňovalo brát je za samozřejmé a orientovat pozornost na dynamické vlivy techniky samotné. V posledních dekádách se tato situace mění. Existující instituce jsou vystavovány nejen dynamickému vlivu techniky, ale i jejich měnícímu se sociálnímu a kulturnímu kontextu moderních společností. Takovou situaci výstižně zobrazují proměny koncepce národního inovačního systému, a proto považujeme její využití pro analýzu ekoinovaci za vhodnější než výše uvedenou koncepci techniky. Může spolehlivěji vysvětlit některé problémy, na které studie upozorňuje (např. orientace výzkumu na problémy životního prostředí nebo proměny vztahů mezi akademickou a podnikatelskou sférou). Může také problematizovat některé předpoklady o vlivu environmentální techniky (např. měnící se význam výrobních, procesních a organizačních inovací, rozdíly v úloze a povaze inovací ve výrobě a ve službách). V současnosti se také široce diskutuje problém sociálních a kulturních zdrojů inovací, který poukazuje na složitost udržitelnosti výrobních a spotřebních vzorců, se kterou studie také argumentuje (viz tamtéž).

Další podněty, které chceme uplatnit při hodnocení situace ekoinovaci v ČR, se týkají problémů správy a regulace. Již výše jsme poukázali na potřebu analyzovat jak regulativní, tak i seberegulativní aspekty správy a souvislosti mezi nimi. Současně bylo vysvětleno, že vliv inovací a jeho rizik, který má také

kořeny v povaze současné vědy a techniky, nemůže být spolehlivě spravován bez změn institucí a způsobů chování, včetně institucí vědy a techniky. Z tohoto důvodu vstupuje problematika inovací (a ekonomiky a společnosti založené na vědě) na půdu veřejnosti, aby mohlo dojít k porozumění udržitelnosti růstu nejen z hlediska jeho všeobecné přijatelnosti, ale i poučení o tom, co je nutno změnit. Nejde vůbec o marketing strategií inovačních aktérů nebo jejich chytrost, tím méně o použitelnost kalkulativních postupů při řešení těchto problémů. Jde o to, že v diskusi se vyjasňují mnohé samozřejmé danosti jako problematické, neboť ovlivňují jak využití inovací, tak i jejich tvorbu. Jejich korekce pak otevírá cestu pro další růst inovací. Uvedený dokument však tyto problémy nejen nereflakuje, ale nabízí úhel pohledu, který takovou reflexi neumožňuje. Projevuje se to v pojetí instituce a jejím ztotožnění s organizací a v pojetí nástrojů regulace. Organizace představuje skupinu aktérů, kteří jsou sto koordinovat své aktivity ve prospěch určitého cíle. Obvykle se opírají o hierarchické formy řízení. Instituce představují naopak trvalejší formy lidské interakce, ustavené a předávané způsoby jednání, standardizované, rutinizované způsoby řešení problémů členů určité kultury či společnosti. Jejich trvalejší podoba a rutinizace je umožněna jejich kulturním zdůvodněním. Z těchto

důvodů je změna institucí obtížnější než změna organizace či reorganizace. Přechod inovačního systému z lineárního uspořádání na interaktivní představuje institucionální změnu. Nelze ji zvládnout organizačními nástroji, jak je tomu v případě navrhovaných regulačních opatření pro podporu environmentálních technologií a ekoinovací (viz CENIA, 2009).

Orientace současných zdrojů vědění na řešení problémů životního prostředí nespočívá jen ve stupňování technického vědění a dovedností nebo jen v růstu odborného vědění, i když oba důvody představují významné hodnoty evropské civilizace. Nejde ani jen o střet odborného a laického vědění, který je neoprávněně zobrazován jako střet racionality a iracionality. Jde o rozpoznání výrazného vlivu vědy, techniky a inovací na praktikované a uznávané způsoby jednání a jejich institucionální podporu. Tento vliv dnes není jen iniciační – otevírající nové a obecně přijatelné možnosti řešení problémů – ale i znepokojující. V demokratické společnosti však veřejné znepokojení nelze brát jen jako limitující faktor, ale jako východisko rozvažování a možného poučení, bez kterých nelze dosáhnout změny ve vzorcích chování a institucionálním uspořádání. Jak ukazují dostupná data i analýza regulačních dokumentů, představují tyto problémy spíše výzvu pro domácí regulační politiku než indikátor její situace. ■

LITERATURA

CENIA, MŽP ČR: *Environmentální technologie a ekoinovace v České republice*. Praha, 2009. ISBN 978-80-85087-69-7.

EC: *Eco-innovation Projects in Europe*. Dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/ecoinnovation/index_en.htm.

EC: *Innovation Policy in Six Applicant Countries*. Luxembourg: DG Enterprise, 2000.

Evropská unie: *A Wealth of Ideas for a Greener Europe, Project Brochure, 2009*. Dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/eco-innovation/publi_en.htm.

FELT, U., WYNNE, B.: *Taking European Knowledge Society Seriously*. Luxembourg: DG for Research. EUR 22 700, 2007. ISBN 978-9279-04826-5.

GIBBONS, M. et al. (eds.): *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London, New Delhi: Sage, 1994. ISBN 0803977948

JOHNSTONE, N. HAŠČIC, I., KALAMOVA, M.: *Environmental Policy Design Characteristics and Technological Innovation: Evidence from Patent Data. OECD Environment Working Papers, No. 16*, OECD Publishing, 2010.

MÜLLER, K.: Inovační aktéři a inovační prostředí v modernizační perspektivě. *Sociologický časopis* 2008, Vol. 44, No. 4, s. 627–651 (a).

MÜLLER, K.: Institucionální faktory výkonnosti národních inovačních systémů. *Working Paper CES VŠEM*, 2007, č. 1. ISSN 1801-272

MÜLLER, K.: Role vědy, technologií, inovací. In: Potůček M., Mašková, M. (eds.): *Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008 (b). ISBN 978-80-86429-86-1.

NOWOTNY, H., SCOTT, P., GIBBONS, M.: *Re-thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press, 2001. ISBN 0-7456-2607-6.

OECD: Directorate for Science, Technology and Industry: *Enabling Green Growth: Sustainable Manufacturing and Eco-innovation*. Leden, 2010. Dostupné na:

http://www.oecd.org/document/37/0,3343,en_2649_34173_40695077_1_1_1_1,00.html.

OECD, InnovationStrategy: Dostupné na:

http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_41462537_41454856_1_1_1_1_1,00.html.

INTERNETOVÉ ZDROJE

CENIA – Česká informační agentura životního prostředí

<http://www.cenia.cz>

Ministerstvo životního prostředí ČR

<http://www.mzp.cz>

INNOVATIONS AND THE ENVIRONMENT

Bc. Petra Luňáčková, Doc. Ing. Karel Müller, CSc.

ABSTRACT

The paper deals with chances in re-orientation of innovation activities to the issues of quality and sustainability of human and natural environment. It is focused on the critical reflection of the situation in the Czech republic. Doing so it refers to available data about current orientation of domestic innovating firms, current concepts and recommendations of international organizations (OECD, EC) and their appropriation in the domestic policy measures. Critical comments make use of the different problem articulations in the relevant documents of OECD and EC, current standing of indicators about eco-innovations and the concept and practices of regulatory bodies in the Czech republic. The paper presents outcome of current discussion in economic and social studies of innovation and their application in the assessment of domestic innovation performance, and suggests that the use of both knowledge resources could improve the analysis of current situation of eco-innovation in the CR.

KEYWORDS

Innovation, national innovation system, technology, innovation policy, quality of environment, sustainable environment, environmental policy, eco-innovation.

JEL CLASSIFICATION

Q 55

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu

Centrum ekonomických studií VŠEM (CES VŠEM) je výzkumné pracoviště Vysoké školy ekonomie a managementu. Výzkum je zaměřen zejména na analýzu faktorů konkurenceschopnosti české ekonomiky v mezinárodním srovnání a na identifikaci souvisejících hospodářsko-politických implikací pro podporu ekonomického dohánění a přechodu na znalostně založenou ekonomiku. Realizace výzkumných aktivit probíhá od roku 2005 v rámci dlouhodobého výzkumného projektu (Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, MŠMT 1M0524).

Tematicky je výzkum zaměřen na čtyři oblasti: (1) Růstová výkonnost a stabilita, (2) Institucionální kvalita, (3) Strukturální konkurenceschopnost a (4) Inovační výkonnost. Specifická pozornost je věnována strukturálním aspektům konkurenceschopnosti na odvětvové a regionální úrovni. CES je odborným garantem magisterského studijního programu Vysoké školy ekonomie a managementu (www.vsem.cz). Spolupracuje rovněž na řadě mezinárodních výzkumných projektů v problematice znalostně založené konkurenceschopnosti a podílí se na expertizních aktivitách pro veřejnou správu v oblasti růstové výkonnosti a stability, výzkumu a vývoje a inovační výkonnosti.

Pokyny pro autory

Časopis *Ekonomické listy* se skládá ze dvou částí, recenzované a nerecenzované. V recenzované části s rubrikou *Odborné stati* jsou uveřejňovány pouze příspěvky, o jejichž zařazení rozhodla redakční rada na základě recenzního řízení; v nerecenzované části pak zejména ekonomické přehledy vycházející ze šetření převážně mezinárodních odborných institucí, zprávy z konferencí či recenze publikací aj.

Autoři sami uvádějí, do které části nabízejí své příspěvky.

Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky.

Na zařazení příspěvku nevzniká právní nárok.

Rukopis příspěvku do recenzované části (v členění úvod, vlastní stať, abstrakt, klíčová slova a JEL klasifikace v anglickém jazyce, literatura) o celkovém rozsahu do 45 000 znaků může být předkládán v českém, slovenském nebo anglickém jazyce, a to pouze v elektronické podobě zasláním na e-mailovou adresu: elisty@vsem.cz. Grafy předkládejte v Excelu, tabulky ve Wordu. Seznam literatury uvádějte v abecedním pořadí; vzor zpracovaný dle ČSN naleznete na www.ekonomickelisty.cz.

Ekonomické listy Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu jsou vydávány s podporou grantu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

Ekonomické listy

číslo 1, ročník I.

Odborný časopis Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu; vychází 10 čísel ročně

Vydavatel

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00, Praha 5, www.cesvsem.cz
IČ: 25473361

Redakce: Mgr. Petra Pučalíková, elisty@vsem.cz

Redakční radu řídí: Prof. Ing. Milan Žák, CSc., výkonný ředitel CES VŠEM

Redakční rada

Doc. Ing. Jaroslava Hyršlová, Ph.D., Vysoká škola ekonomie a managementu
Prof. Ing. Christiana Kliková, CSc., Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Ing. Václav Klusoň, DrSc., bývalý vědecký pracovník Ekonomického ústavu
Ing. Šárka Laboutková, Ph.D., Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci
Ing. Renáta Madzinová, Ph.D., Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove
doc. Ing. Ladislav Průša, CSc., Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
Prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita Brno
doc. Ing. Ivo Straka, CSc., Vysoká škola obchodní v Praze
Ing. Bořek Vašíček, Ph.D., Universitat Autònoma de Barcelona
Ing. Josef Vlášek, Český statistický úřad
Doc. Ing. Norbert Žid, CSc., Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická v Praze

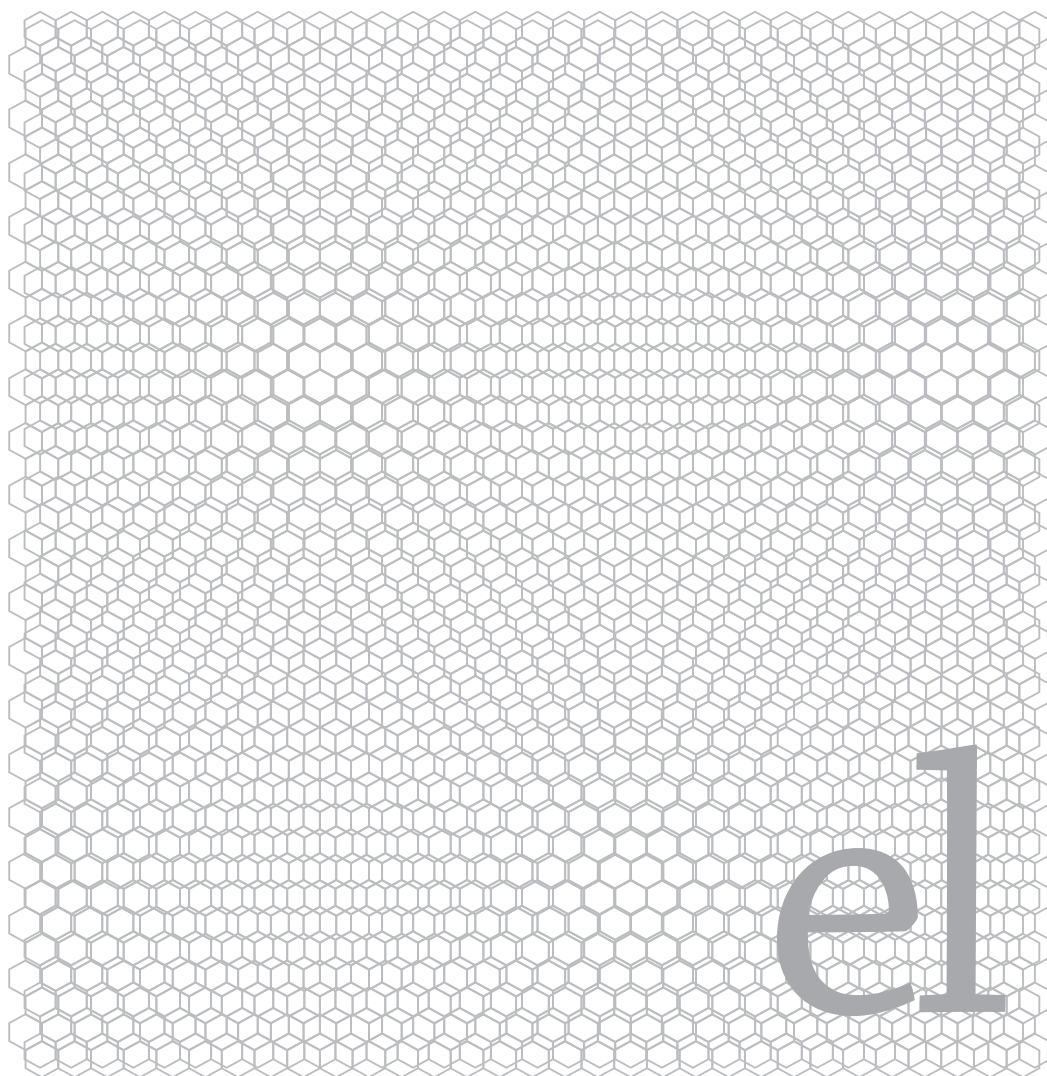
Jazyková redakce: Ing. Hana Rosická

Grafická úprava: GRAPHITE STUDIO

Vyšlo dne: 31.5.2010

ISSN: 1804-4166

© Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, o.p.s.

e1